

ZWIJGEN IS ZONDE

SEKSUELE EN RELATIONELE VORMING AAN JONGEREN
IN RELIGIEUS EN CULTUREEL DIVERSE GROEPEN

RutgersWPF

Rutgers WPF is een gerenommeerd kennis- en adviescentrum op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten. De organisatie werkt in Nederland, Afrika en Azië en streeft ernaar de seksuele gezondheid en rechten wereldwijd te verbeteren. Speciale aandacht gaat uit naar jongeren, vrouwen en kwetsbare groepen, zoals mensen met een ziekte of beperking. Rutgers WPF ondersteunt professionals in hun werk zodat zij hun deskundigheid op het gebied van seksualiteit kunnen vergroten. *Rutgers WPF is lid van IPPF, International Planned Parenthood Federation*

Rutgers WPF

t +31 (0)30 231 34 31
office@rutgerswfpf.nl
www.rutgerswfpf.nl

Oudenoord 176-178
3513 EV, Utrecht

ZWIJGEN IS ZONDE

SEKSUELE EN RELATIONELE FORMING AAN JONGEREN
IN RELIGIEUS EN CULTUREEL DIVERSE GROEPEN

Inhoudsopgave

INLEIDING	6
1 RELIGIE, CULTUUR EN SEKSUALITEIT	10
2 SEKSUELE RECHTEN VAN JONGEREN	16
3 SEKSUELE VORMING AAN JONGEREN IN RELIGIEUS EN CULTUREEL DIVERSE GROEPEN	22
4 RELIGIES IN NEDERLAND	36
5 CHRISTENDOM	40
6 ISLAM	46
7 HINDOEÏSME	52
8 BOEDDHISME	58
9 JODENDOM	62
SLOTWOORD	66
REFERENTIELIJST	68

Inleiding

Hoe houd ik rekening met de religieuze of culturele achtergrond van jongeren bij lessen over seksualiteit en relaties? Is voorlichting mogelijk in een groep met jongeren, die vanwege hun geloof niet over seks mogen praten? Welke kennis over religies en seksualiteit is hierbij essentieel? Iedere jongere, ongeacht religie, cultuur, opleiding of sekse, heeft recht op goede seksuele en relationele vorming. Hoewel de meeste jongeren tegenwoordig toegang hebben tot uiteenlopende informatiebronnen, blijkt de kennis van het lichaam, seksuele ontwikkeling, anticonceptie en seksuele risico's vaak beperkt of onjuist.

Kennisoverdracht is belangrijk, maar niet de enige voorwaarde voor een goede seksuele gezondheid. Het is ook belangrijk dat jongeren seksuele risico's goed kunnen inschatten, de intentie hebben gezonde keuzes te maken en vaardigheden opdoen om over seks te praten. Daarbij moeten ze leren rekening te houden met de gevoelens, opvattingen, normen en waarden van henzelf en anderen. Daarom praten we liever over seksuele en relationele vorming en niet over seksuele voorlichting.

Seksuele en relationele vorming

Veel docenten en voorlichters ervaren het geven voorlichting en lessen over relaties en seksualiteit aan jongeren als leuk, maar ook bijzonder lastig. Goede seksuele en relationele vorming kan namelijk zelden op een neutrale, waarde vrije en puur biologische manier worden gegeven. Gesprekken over seksualiteit raken ieders persoonlijke opvattingen, denkbeelden, waarden en normen. Jongeren verschillen onderling sterk in hun kennis over seksualiteit, hun seksuele gedrag en ervaring. Sommige jongeren krijgen van hun ouders of verzorgers geen adequate seksuele voorlichting, omdat dit binnen hun religie of cultuur niet gangbaar is. In dat geval zijn ze vooral aangewezen op informatiebronnen als internet, media of leeftijdsgenoten, waarbij de informatie niet altijd betrouwbaar is. Er zijn ook ouders die wel prijs stellen op seksuele en relationele vorming, maar dit liever overlaten aan de school of het jeugd-welzijnswerk. In de lessen worden docenten en voorlichters soms geconfronteerd met jongeren, die niet willen praten over seksualiteit en zich terugtrekken vanwege hun geloof of culturele achtergrond. Onderlinge gesprekken over persoonlijke thema's als partnerkeuze, homoseksualiteit of maagdelijkheid kunnen ook ontaarden in heftige

discussies of zelfs ruzie, bijvoorbeeld als een jongere opmerkt homo's vies te vinden, als een jongen beweert dat meiden in korte rokjes uit zijn op seks of als iemand zegt dat het belachelijk is om te wachten met seks tot na het huwelijk. Grenzen van jongeren, maar ook van docenten, worden vaak onbewust en onbedoeld overschreden.

Veel docenten en voorlichters hebben behoefte aan informatie over de invloed van religie en cultuur op seksualiteit en hoe ze hier rekening mee kunnen houden bij seksuele en relationele vorming in multiculturele groepen. Religie en cultuur zijn van grote invloed op denkbeelden, opvattingen, waarden en normen over seksualiteit en kleuren de ervaringen en beleving. Sekse, opleiding en sociaal economische status zijn hier ook op van invloed.

Voorlichters kunnen persoonlijke waarden en normen soms onbedoeld overdragen, zonder oog te hebben voor de gevoeligheden onder jongeren uit verschillende culturen en religies. Zo kan een christelijke voorlichter moeite hebben met het verzorgen van lessen over seksualiteit, omdat hij van mening is dat jongeren hier nog niet aan toe zijn. Daarentegen kan een islamitische voorlichter van mening zijn dat jongeren juist goed moeten worden voorgelicht, omdat het in de opvoeding thuis geen onderwerp van gesprek is. Rekening houden met diversiteit betekent echter niet alleen oog hebben voor verschillen, maar juist ook aandacht hebben voor overeenkomsten in standpunten en achtergronden van jongeren. Dit is een hele uitdaging!

Oplossingen

Veel voorlichters missen basale kennis van denkbeelden en opvattingen over seksualiteit, die geworteld zijn in bepaalde culturen en religies. Ze weten vaak niet hoe ze hier rekening mee kunnen houden tijdens de seksuele en relationele vorming. Enkele voorbeelden van vragen waar voorlichters mee worstelen zijn: "Moeten islamitische jongens en meiden apart seksuele voorlichting krijgen?", "Hoe bespreek je vrouwenbesnijdenis in een groep Afrikaanse meiden?", "Een Chinees meisje in mijn groep wil voor de tweede keer een abortus ondergaan, is dat daar normaal?", "Wat zegt de Koran nou écht over homoseksualiteit?", "De Afghaanse jongeren in mijn

groep hebben een stereotype man-vrouwbeeld dat hier al jaren is achterhaald. Hoe ga ik daarmee om?”.

Dit boekje biedt professionals een houvast om in multiculturele groepen seksualiteit bespreekbaar te maken, maar geeft geen kant-en-klare antwoorden of standaardoplossingen. Dit zou generalisaties te veel in de hand werken en geen recht doen aan de diversiteit binnen groepen, culturen en nationaliteiten. Zo bestaan er bijvoorbeeld onder christenen verschillende opvattingen over abortus, de ene christen vindt abortus ontoelaatbaar, terwijl de ander het in noodsituaties acceptabel vindt. Zo heeft de ene moslim geen enkel bezwaar tegen jeans of korte rokken, terwijl de ander islamitische vrouwen alleen waardeert als zij gesluierd gekleed gaan. De Nederlandse 'liberale houding over seksualiteit' wordt ook niet gedeeld door alle landgenoten. Tegelijkertijd moet de nadruk niet teveel op verschillen liggen, maar is het juist van belang te kijken naar overeenkomsten in standpunten binnen religies en culturen. Een protestants christelijk en een islamitisch meisje kunnen het eens zijn in de opvatting met seks te wachten tot het huwelijk.

Opbouw

In hoofdstuk één volgt een korte uiteenzetting over de relatie tussen religie, cultuur en seksualiteit. Daarbij worden de meest actuele en relevante cijfers gepresenteerd uit Seks onder je 25e, het landelijke onderzoek naar jongeren en seksualiteit in Nederland. Het tweede hoofdstuk beschrijft de seksuele en reproductieve rechten van jongeren. Deze rechten vormen de ethische basis voor een samenleving en zijn daarom de legitimatie voor seksuele en relationele vorming in multiculturele groepen. Het krijgen van seksuele voorlichting is namelijk een grondrecht, dat religieuze of culturele bezwaren overstijgt. In het derde hoofdstuk wordt vooral stilgestaan bij de voorbereiding en uitvoering van seksuele en relationele vorming aan jongeren in uiteenlopende groepen. Naast belangrijke randvoorwaarden als veiligheid en respect in het omgaan met diversiteit, wordt ook stil gestaan bij de gewenste competenties van voorlichters. In hoofdstuk vier worden de vijf in Nederland meest voorkomende religies beschreven: het christendom, de islam, het hindoeïsme, het boeddhisme en het jodendom. In de hoofdstukken erna worden per religieuze stroming de standpunten belicht ten aanzien van seksualiteit, maagdelijkheid, huwelijk, anticonceptie, abortus, homoseksualiteit en partnerkeuze. Daarbij wordt aangegeven hoe in elke stroming aangekeken wordt tegen seksuele voorlichting.

'Zwijgen is Zonde' biedt voorlichters een houvast om thema's als seksualiteit en relaties binnen multiculturele en multireligieuze groepen jongeren bespreekbaar te maken. Discussie en uitwisseling van standpunten in combinatie met betrouwbare informatie kan jongeren helpen eigen keuzes te maken. Binnen een multiculturele samenleving ligt de nadruk op de dialoog en de bereidheid over seksualiteit te leren van verschillende culturen. Een veilige en respectvolle leeromgeving zijn hierbij belangrijke condities, want zwijgen is zonde!

*Yuri Ohrichs
Ineke van der Vlugt
Rutgers WPF 2013*

In dit boekje wordt gesproken over voorlichters. Hiermee wordt iedere professional bedoeld (bijvoorbeeld docenten), man of vrouw, die beroepshalve jongeren begeleidt bij hun seksuele ontwikkeling.

1

RELIGIE, CULTUUR EN SEKSUALITEIT

“Waar komen aarde en mens vandaan? Waarom sterven wij? Is er leven na de dood?”. Op dit soort vragen geeft het geloof antwoord. Geloof is vooral een zingevingssysteem, waarmee angsten voor het onbegrijpelijke een plek krijgen. Religie draait om het geloof in een hogere, bovennatuurlijke macht, het goddelijke of God. Dit geloof en de aanname van de daarbij behorende ideeën en voorschriften hebben veel invloed op waarden en normen, opvattingen en gedrag van mensen. Gelovigen geven met religie een zinvolle betekenis en waardevolle invulling aan het leven.

Religie en cultuur

Religie ligt altijd ingebed in een cultuur. Het omschrijven van de term cultuur is minstens zo moeilijk als het definiëren van de term religie. Een mogelijke definitie van cultuur is:

Een geheel van opvattingen, voorstellingen, symbolen, kennis, waarden, normen, gebruiken en gewoonten waarover binnen een groep mensen in een bepaalde periode en situatie overeenstemming bestaat en waarmee zij hun voortbestaan veilig kunnen stellen.

Cultuur vormt de basis, waarop mensen met elkaar samenleven. Culturen veranderen steeds, oude gebruiken kunnen plaatsmaken voor nieuwe gewoontes, opvattingen en gedragingen. Religie, daarentegen, is meer statisch. De regels en richtlijnen zijn vastgelegd in religieuze geschriften en worden door instituties, zoals kerk of moskee uitgedragen. De geschriften worden soms verschillend geïnterpreteerd en religieuze regels en richtlijnen herschreven of aangepast. Gelovigen kunnen botsen met hun traditionele cultuur als zij zelf afwijken van gangbare gewoonten en opvattingen. De scheidslijn tussen religie en cultuur is niet altijd even duidelijk, omdat zij elkaar kunnen overlappen. Beiden beïnvloeden de waarden en normen van mensen, hun opvattingen en gedragingen.

Opvattingen over seksualiteit binnen diverse religies

Het is belangrijk te bedenken dat de opvattingen en denkbeelden binnen de verschillende religies, die we in dit hoofdstuk weergeven, niet te generaliseren zijn naar alle gelovigen. Gelovigen binnen een religieuze stroming hebben uiteenlopende opvattingen en denkbeelden en brengen deze op verschillende manieren tot uitdrukking.

De invloed van religie en cultuur op seksualiteit

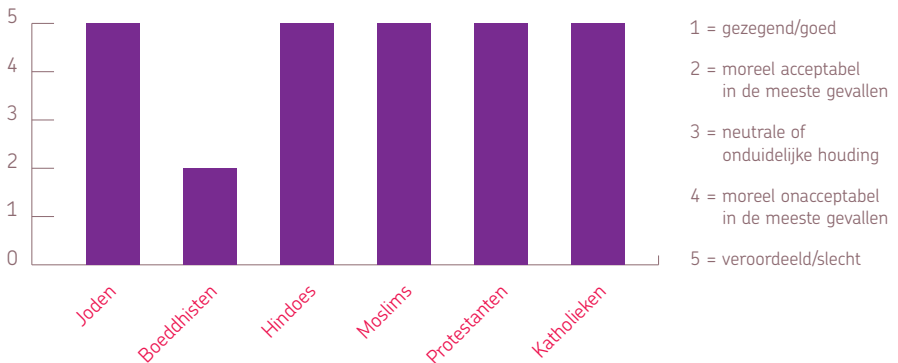
Persoonlijke opvattingen, normen en waarden over seksualiteit en seksueel gedrag worden sterk bepaald door cultuur en religie. In de discussies over seksualiteit domineert vaak het geloof, terwijl in werkelijkheid de cultuur doorslaggevend is. Omdat cultuur en religie nauw met elkaar verweven zijn, hebben veel jongeren moeite religie en cultuur uit elkaar te houden. Soms wordt behoud van maagdelijkheid of uithuwelijking gelegitimeerd vanuit het geloof, terwijl dergelijke opvattingen vooral geworteld zijn in traditionele culturen. In sommige culturen gaan seksualiteit en religie niet samen. Praten over seksualiteit suggereert dat je seksueel actief bent, terwijl seksueel contact voor het huwelijk in bepaalde religies en culturen niet is toegestaan.

Niet alleen het seksuele gedrag wordt beïnvloed door religie en cultuur, maar ook de eigen gedachten, denkbeelden, waarden, normen, fantasieën, verlangens en wijze waarop seksualiteit wordt besproken en beleefd. Kinderen krijgen al op jonge leeftijd impliciete en expliciete boodschappen, normen en waarden mee over seksualiteit via de opvoeding van ouders, school, media en omgeving. Zo mogen in sommige culturen jongens en meisjes geen gemengd onderwijs volgen of samen op straat gezien worden. In de ene cultuur is masturbatie toegestaan, in de andere cultuur is dit een groot taboe. In sommige culturen kiezen de ouders de partners voor hun dochter, in andere culturen zijn jongeren vrij in hun partnerkeuze.

Dat religie invloed heeft op seksualiteit is gebleken uit onderzoeken, waarin streng religieuze mensen werden vergeleken met minder streng gelovigen. Dit leidde tot de volgende conclusies:

- Religie is van invloed op de keuze en het gebruik van anticonceptiemiddelen.
- Religie beïnvloedt het moment waarop mensen hun eerste seksuele contact hebben. Binnen veel religies is seksueel contact voor het huwelijk niet toegestaan (zie diagram *voorhuwelijkse seks*).
- Religie heeft invloed op het seksuele gedrag. Gelovigen bleken minder geneigd tot orale en anale seks dan niet-gelovigen.
- Veel gelovigen hebben de indruk dat praten over seksualiteit door hun geloof verboden wordt. In geen enkele religie is dit echter waar. Toch blijken kinderen van gelovige

VOORHUWELIJKE SEKS

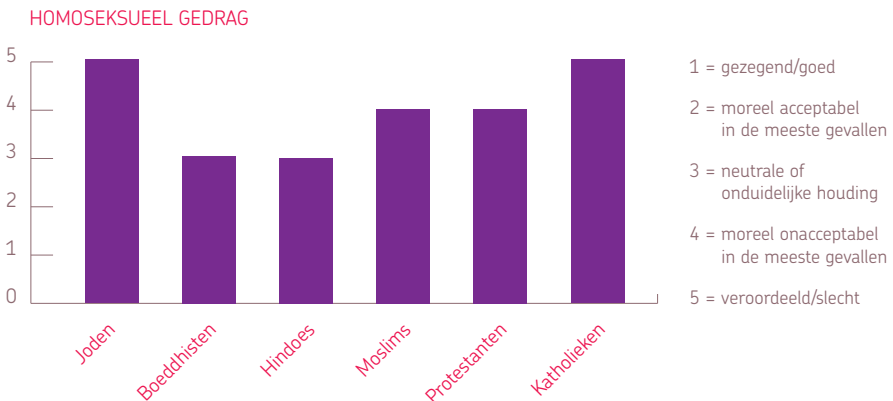
ouders vaak minder goed voorgelicht dan andere kinderen. Uiteraard moeten deze bevindingen ook in het licht gezien worden van de sociale en culturele context.

- Religie heeft invloed op het uiten van de seksuele geaardheid. Gelovigen rapporteerden relatief minder vaak homo- en biseksuele geaardheid. Het effect van religie hierop leek sterker te zijn voor vrouwen dan voor mannen (zie diagram *homoseksueel gedrag*).

De seksuele gezondheid van jongeren

Religie en cultuur spelen een grote rol in de gerapporteerde seksuele opvattingen en seksueel gedrag van jongeren in Nederland. Deze conclusie werd getrokken uit een grootschalig onderzoek onder jongeren van 12 tot 25 jaar, *Seks onder je 25^e* (De Graaf et al., 2012). Naast religie en etniciteit spelen ook andere factoren een rol, zoals gender, seksuele identiteit en opleidingsachtergrond. De seksuele ontwikkeling vindt plaats binnen een dynamisch, interactief proces van biologische en psychosociale invloeden en wordt door bijvoorbeeld religie en cultuur verder ingekleurd.

De meest opvallende verbanden tussen seksualiteit, geloof (met name christendom en islam) en etniciteit worden hierna beschreven. Zo zijn er verschillende overeenkomsten tussen christelijke jongeren, voor wie het geloof erg belangrijk is en islamitische jongeren. Voor jongeren met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond werden ook enkele opvallende resultaten gevonden.

Religie en seksuele ervaring

Met vrijwel alle vormen van seks hebben zowel christelijke meisjes voor wie het geloof erg belangrijk is als islamitische meisjes minder ervaring dan niet of minder gelovige meisjes. Bij jongens speelt geloof nauwelijks een rol als het om seksuele ervaring gaat. Van alle groepen rapporteren jongens met een Antilliaanse achtergrond de meeste sekspartners. Daarnaast hebben Surinaamse jongens vaker seksueel getinte contacten op of via internet. Islamitische jongens hebben wel veel vaker ervaring met betaalde seks, net als jongens van Surinaamse afkomst.

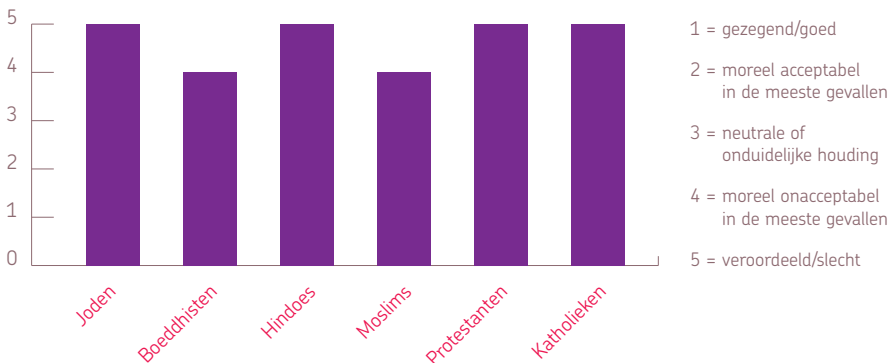
Religie en opvattingen over seks

Christelijke jongeren, voor wie het geloof erg belangrijk is en islamitische jongeren denken veel minder positief over seks voor het huwelijk, seks buiten een vaste relatie of seks zonder liefde, dan niet of minder gelovige jongeren. Daarnaast rapporteren beide groepen relatief veel negatieve gevoelens rondom seksualiteit, zoals gevoelens van schuld of schaamte of seks vies vinden (zie diagram *buitenhuwelijkse seks*).

Religie en seksuele risico's

Bij seksueel actieve christelijke meisjes is anticonceptiegebruik bij eerste geslachts-gemeenschap en bij seks met laatste partner niet altijd vanzelfsprekend. Bij islamitische jongeren is anticonceptiegebruik ook niet gebruikelijk. Aan de andere kant is het mor-ning-afterpil gebruik onder islamitische meisjes bijzonder hoog. Blijkbaar willen deze meisjes na onbeschermd seks toch maatregelen nemen om niet zwanger te worden.

BUITENHUWELIJKE SEKS

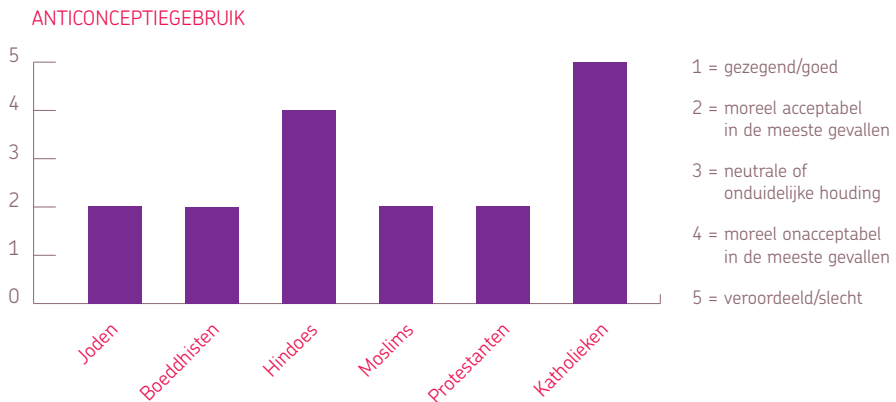
Jongens en meisjes met een Surinaamse achtergrond en meisjes met een Antilliaanse achtergrond gebruiken vaak ook geen anticonceptie bij de eerste geslachtsgemeenschap, evenals bij de laatste partner, terwijl hun kinderwens niet groter is dan in andere etnische groepen.

Surinaamse meisjes, die ervaring hebben met geslachtsgemeenschap en christelijke jongeren voor wie het geloof erg belangrijk is, zeggen iets vaker dat ze bij hun eerste geslachtsgemeenschap werden overgehaald of gedwongen. Christelijke jongens, voor wie het geloof erg belangrijk is hebben ook vaker gedwongen of ongewilde seks (zie diagram *anticonceptiegebruik*).

Communicatie over seks binnen het gezin

Islamitische jongens en meisjes praten minder vaak met hun ouders over seksualiteit en relaties. Ze krijgen van hun ouders minder vrijheid om hun eigen partner te kiezen, seks te hebben of anticonceptie te gebruiken. Vaak zijn de ouders van deze jongeren niet op de hoogte als ze al ervaring hebben met geslachtsgemeenschap. Ze hebben minder kennis van voortplanting, anticonceptie en soa dan niet-gelovige of christelijke jongeren.

Antilliaanse jongens en meisjes praten vaker met de ouders over seksualiteit en relaties. Meisjes met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond worden daarnaast relatief vrij gelaten door de ouders in hun partnerkeuze, seksueel gedrag en anticonceptiegebruik. Toch zeggen deze meisjes, net als jongens met een Surinaamse achtergrond, vaker dat hun ouders niet op de hoogte zijn van het feit dat ze seksueel actief zijn dan Nederlandse jongeren.

2

SEKSUELE RECHTEN VAN JONGEREN

Seksuele voorlichting is wereldwijd een mensenrecht, wat betekent dat seksualiteit bespreekbaar gemaakt moet worden. In Nederland zijn nog steeds jongeren die niet op tijd en goed seksueel zijn voorgelicht. Zowel ouders als docenten vinden seksualiteit en relatievorming een lastig onderwerp. Met name in multireligieuze en multiculturele groepen lijkt dit nog extra gecompliceerd. Jongeren voelen zich niet op hun gemak, zijn niet vertrouwd met de thema's of ervaren schuld- en schaamtegevoelens bij het praten over seksualiteit.

Docenten merken dat jongeren zich terugtrekken of krijgen reacties als: “Mijn geloof verbiedt mij seks te hebben voor het huwelijk, dus seksuele voorlichting is niet nodig”. De vraag is of het terecht is hiermee rekening te houden en af te zien van seksuele en relationele vorming. Uiteraard is het wel belangrijk oog te houden voor de reacties van jongeren en gevoeligheden rond dit onderwerp. Iedere jongere maakt hierin eigen keuzes, maar jongeren hebben ook seksuele en reproductieve rechten.

Seksuele en reproductieve rechten

Tijdens een aantal belangrijke VN-conferenties¹ is een internationaal kader vastgesteld om de seksuele en reproductieve gezondheid van iedereen te bevorderen. Naast het creëren van toegankelijke en goede voorzieningen op het gebied van geboortepanning, abortus en anticonceptie, zijn ook afspraken gemaakt over effectieve seksuele en relationele vorming. Het gaat dan om het informeren en begeleiden van jongeren rond thema's als relaties, partnerkeuze, grenzen en wensen, soa, tienerzwangerschap en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Jongeren ontwikkelen een eigen sekse-identiteit en standpunt over seksualiteit, experimenteren met seksueel gedrag en relaties en doen nieuwe ervaringen op. Hoe eerder met seksuele en relationele vorming wordt gestart hoe meer vruchten dit afwerpt voor de toekomst. Kort samengevat betekent de aandacht voor seksuele en reproductieve rechten, dat jongeren meer verantwoorde keuzes leren maken, wat de kans op een gezond, prettig en gelijkwaardig seksueel leven voor jongeren vergroot. Seksuele en reproductieve rechten zijn fundamentele en universele rechten van de mens. Zij kunnen worden gebruikt om jongeren duidelijk te maken dat seksualiteit en seksuele en relationele vorming bij het leven horen. De meeste landen in de wereld hebben de seksuele en reproductieve rechten ondertekend. Daarmee erkennen zij de wettelijke plichten, die voortvloeien uit de internationale wetgeving, maar nog niet al deze landen past de rechten ook zichtbaar toe.

“Alle mensenrechten zijn universeel, ondeelbaar, onderling afhankelijk en onderling verbonden. De internationale gemeenschap moet de mensenrechten mondiaal behandelen, op een eerlijke en gelijke wijze, op een zelfde manier en met een zelfde nadruk. Hoewel rekening dient te worden gehouden met het belang van nationale en regionale

¹ De Internationale Mensenrechtenconferentie (Wenen, 1993), de Internationale Conferentie over Bevolking en Ontwikkeling (Cairo, 1994) en de Wereldvrouwenconferentie (Beijing, 1995).

eigenheden en met verschillende historische, culturele en religieuze achtergronden, is het de plicht van staten om, ongeacht hun politieke, economische en culturele systemen, alle mensenrechten en fundamentele vrijheden te bevorderen en te beschermen”.

Hierna worden de belangrijkste seksuele en reproductieve rechten voor jongeren beschreven². Jongens en meisjes worden hierin als gelijkwaardig beschouwd. Deze rechten bieden een ingang om seksualiteit met jongeren bespreekbaar te maken.

1. Het recht om jezelf te zijn

- Het recht op het nemen van eigen beslissingen: Jongeren hebben het recht eigen keuzes te maken, ook ten aanzien van hun seksuele gedrag en leefstijl. Ze bepalen zelf of ze seksueel actief willen zijn, wanneer ze seks willen hebben, met wie en hoe. Zo leren ze zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen gezondheid en welzijn.
- Het recht op plezier in seks: Jongeren geven zelf op een positieve manier vorm aan hun seksualiteit en leren te experimenteren. Met wederzijdse instemming genieten van seksualiteit binnen een gelijkwaardige, respectvolle, liefdevolle en veilige relatie staan hierbij centraal.
- Het recht om je seksueel te uiten: Jongeren leren openlijk te praten over seksualiteit en uiting te geven aan hun seksuele gevoelens, verlangens, wensen en grenzen en seksuele voorkeur. Seksueel gedrag is geaccepteerd en discriminatie op basis van geslacht, seksuele voorkeur, leeftijd, etniciteit, geloof, sociale klasse, lichamelijke of verstandelijke beperking niet toegestaan.
- Het recht om zelf een seksuele partner te kiezen: Jongeren zijn vrij hun eigen seksuele partner te kiezen. Ouders mogen het huwelijk niet dwingen of arrangeren zonder instemming van de jongere zelf.

² Verklaring en Actieprogramma van Wenen, aangenomen door de Internationale Mensenrechtenconferentie, 1993, paragraaf 5. Uit: IPPF Charter voor Seksuele en Reproductieve Rechten, Copyright IPPF 1996, Nederlandse vertaling CGSO Trefpunt i.s.m. Rutgers Stichting International Division.

2. Het recht op informatie over seksuele en reproductieve gezondheid

- Het recht op informatie over de seksuele ontwikkeling en de functie van het menselijk lichaam: Jongeren krijgen informatie over de seksuele en lichamelijke ontwikkeling, de werking van het lichaam, conceptie, menstruatie, zwangerschap en bevalling en ouderschap.
- Het recht op toegang tot en ontvangen van informatie over seksualiteit en relatievorming: Jongeren krijgen informatie over seksualiteit in brede zin, intimiteit, seksueel genot, masturbatie, maagdelijkheid, partnerkeuze, type relaties, seksuele voorkeuren en seksuele problemen.
- Het recht op toegang tot en ontvangen van informatie over preventie van ongeplande en ongewenste zwangerschap, soa en hiv/aids: Jongeren krijgen betrouwbare en toegankelijke informatie over risico's van onveilige seks, hoe soa en zwangerschap te voorkomen en zwangerschap tijdig te verbreken.
- Het recht op toegang tot en ontvangen van informatie over seksueel grensoverschrijdend gedrag: Jongeren krijgen toegankelijke informatie over verschillende vormen van seksueel misbruik (seksueel geweld, jeugdprostitutie, meisjesbesnijdenis, pornografie) waarin dwang, manipulatie, misbruik, geweld of seksuele uitbuiting een rol spelen.

3. Het recht op bescherming tegen seksueel misbruik, soa, hiv/aids en ongewenste zwangerschap

Voor jongeren zijn er betaalbare en betrouwbare anticonceptiemiddelen beschikbaar. Ze zijn in staat zichzelf te beschermen tegen ongewenste en onveilige seks, kunnen onderhandelen met hun partner, zich weerbaar opstellen, adequaat anticonceptie gebruiken en weten waar ze hulp en steun kunnen krijgen.

4. Het recht op goede en toegankelijke gezondheidszorg

Voor seksuele problemen en vragen is er laagdrempelige, goede, betaalbare en toegankelijke seksuele gezondheidszorg voor jongeren. De diensten zijn van goede kwaliteit, betrouwbaar en jeugd vriendelijk en jongeren zijn op de hoogte van de hulpmogelijkheden en voorzieningen.

5. Het recht op participatie van jongeren

Jongeren hebben het recht betrokken te worden bij en actief te participeren in projecten gericht op preventie en gezondheidsbevordering. Participatie van jongeren op alle niveaus draagt bij aan behoud en verbetering van de seksuele gezondheid en empowerment van jongeren.

Rechten versus geloof en cultuur

De seksuele en reproductieve rechten geven een kader waarbinnen seksuele en relationele vorming aan bod kan komen. De seksuele rechten lijken vanzelfsprekend, maar binnen bepaalde culturen en religieuze gemeenschappen worden ze nog steeds genegeerd. Ze stroken niet altijd met religieuze of culturele opvattingen over seksualiteit. In sommige culturen en religies is praten over seksualiteit taboe of zelfs verboden. Seksueel gedrag wordt soms op jonge leeftijd niet toegestaan en homo-seksualiteit niet geaccepteerd. De rechten vormen de ethische basis voor een samenleving waarin mensen waardig, vredig en gelijkwaardig met elkaar leren leven. Goede informatie is nodig voor het maken van verantwoorde keuzes, zowel binnen als buiten de kaders van het geloof.

Docenten en andere professionals spelen een belangrijke rol bij de seksuele en relationele ontwikkeling van jongeren. Niet alleen het geven van juiste informatie, maar ook praten over seksualiteit, wensen en grenzen en het formuleren van standpunten, helpt jongeren in hun seksuele ontwikkeling. In multiculturele en multireligieuze groepen kan informatie over de seksuele en reproductieve rechten van jongeren een eerste belangrijke stap zijn, rekening houdend met de religieuze opvattingen en culturele waarden en normen van jongeren zelf. De jongere vindt uiteindelijk zijn eigen weg, maakt zijn eigen keuzes en neemt verantwoording voor zijn eigen gezondheid en kwaliteit van leven.

11
stijl
00 - 1
10:00 -
10:00 -
10:00 -
10:00 -
PEN 24
i de
ikaan

3

SEKSUELE VORMING AAN JONGEREN IN RELIGIEUS EN CULTUREEL DIVERSE GROEPEN

Het bespreekbaar maken van seksualiteit en verschillen in opvattingen, waarden, normen, wensen en grenzen in een multireligieuze en -culturele groep is niet makkelijk, maar zeker niet onmogelijk! Seksualiteit is een persoonlijk thema, waar iedereen een eigen invulling aan geeft.

Voorlichters ontmoeten in het contact met jongeren allerlei opvattingen, denkbeelden, normen en waarden over seksualiteit. Soms zijn uitlatingen en gedragingen van leerlingen confronterend of grensoverschrijdend. Als de groep onveilig is kunnen voorlichters ervoor kiezen de discussie over seksualiteit te vermijden of te beperken tot meer technische onderwerpen, zoals voortplanting en de functies van het lichaam.

Gelukkig lukt het veel voorlichters om seksuele en relationele vorming wel aan de orde te stellen. Zij dragen zorg voor respect en veiligheid in een groep en leren jongeren begrip en acceptatie op te brengen voor verschillende standpunten, die soms diep geworteld zijn in religies en culturen. Een ingang om seksualiteit in multiculturele groepen bespreekbaar te maken zijn de wereldwijd erkende seksuele en reproductieve rechten, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk. In dit hoofdstuk komen enkele tips en aandachtspunten aan bod om seksualiteit op een prettige en veilige manier bespreekbaar te maken met jongeren in multireligieuze en multiculturele groepen.

Competenties

Iedereen kan in principe seksuele vorming geven in multireligieuze en -culturele groepen. Als u start met seksuele vorming is het van belang vooraf stil te staan bij het doel van de lessen of de voorlichting: kennis overdragen, een bepaalde attitude bijbrengen of jongeren communicatieve vaardigheden aanleren? Welke gevoeligheden, vragen of problemen zouden er rondom dit onderwerp kunnen leven in de groep? Welke onderwerpen zijn al behandeld in eerdere lessen of vakgebieden en hoe is dit ontvangen door de jongeren? Vanuit welke visie wordt seksuele vorming aangeboden en wordt er voldoende rekening gehouden met diversiteit? De docent of voorlichter heeft een aantal competenties nodig bij seksuele en relationele vorming aan multi-religieuze en -culturele groepen.

Kennis

U hoeft echt geen seksuoloog te zijn, maar u moet zich realiseren dat jongeren uit multiculturele of multireligieuze groepen vaak onjuist of onvolledig geïnformeerd zijn over seksualiteit. Feitelijke informatie over de werking van het lichaam, geslachtsdelen, voortplanting, menstruatie, masturbatie, abortus, anticonceptie, seksuele risico's en vormen van preventie zijn lang niet bij alle jongeren voldoende bekend.

Als voorlichter is het van belang de jongeren te wijzen op juiste informatiebronnen³ en hen te corrigeren op onjuistheden. Jongeren, die nog onvoldoende vertrouwd zijn met de Nederlandse samenleving, kunnen baat hebben bij informatie over hulp- en steunmogelijkheden. Daarnaast is het minstens zo belangrijk om kennis te hebben van en rekening te houden met de heersende denkbeelden en opvattingen over seksualiteit onder de jongeren in relatie tot hun religie en cultuur.

Attitude

Bewust zijn van de invloed van eigen normen en waarden.

Bij het geven van seksuele en relationele vorming is een belangrijke voorwaarde dat u zich bewust bent van uw eigen denkbeelden, (voor)oordelen, waarden en normen over bijvoorbeeld seksualiteit, homoseksualiteit, masturbatie, seks voor het huwelijk, partnerkeuze en abortus. Jongeren kunnen vragen hebben over deze thema's of uw mening willen weten. Maak duidelijk waar impliciete (verborgen) waarden en normen vandaan komen. Hiermee kunt u een brug slaan tussen verschillende culturen en religies en uitleggen dat denkbeelden en opvattingen soms diep geworteld zijn in cultuur of religie. Seksuele vorming is nooit waardenvrij. Het is niet ondenkbaar dat u onbewust uw eigen waarden en normen overdraagt aan jongeren. Het ligt voor de hand dat jongeren persoonlijke vragen stellen en nieuwsgierig zijn naar uw opvattingen over een bepaald onderwerp. Als u hierover met hen wilt discussiëren is het geven van een eigen mening moeilijk te vermijden. Bepaal hierbij uw eigen grenzen.

Een voorbeeld: Het kan zijn dat u zelf moeite heeft met het accepteren van homoseksualiteit. Als u dit laat blijken aan de klas door bijvoorbeeld te lachen om grapjes over homo's of door op te merken dat u seks tussen twee mannen vies vindt, draagt u niet bij aan de acceptatie van homoseksualiteit. Er kunnen jongeren zijn die hier hetzelfde over denken, maar anderen zijn het er wellicht absoluut niet mee eens. Het is ook mogelijk dat er jongeren in de klas zijn met homoseksuele gevoelens.

Het bieden van een open en respectvolle houding, waardoor jongeren uitgenodigd worden hun standpunten toe te lichten, naar elkaar te luisteren en de discussie met elkaar aan te gaan, is essentieel. Het is immers aan jongeren zelf om eigen

³ De websites www.sense.info en www.seksualiteit.nl zijn betrouwbare informatiebronnen over seksualiteit en relaties.

standpunten te formuleren en eigen keuzes te maken. Probeer te voorkomen dat het eigen standpunt de maatstaf wordt. Kwetsende opvattingen of uitlatingen moeten zonder uitzondering gepareerd te worden.

Een voorbeeld: Een meisje uit uw klas vertelt dat het in haar cultuur niet wordt goedgekeurd dat er seks plaatsvindt voor het huwelijk. Ze moet als maagd het huwelijk in. Zelf heeft u geen enkel bezwaar tegen voorhuwelijkse seks. Sterker nog, u vindt dat iedere jongere zelf mag bepalen wanneer hij of zij voor het eerst seks heeft. Als voorlichter of docent is het belangrijk dat verschillende meningen hierover gerespecteerd worden. Nodig jongeren ook uit hun mening, waarden of normen toe te lichten en zie erop toe dat anderen dit niet veroordelen. Dit kan een boeiende uitwisseling van diverse opvattingen over relaties en seksualiteit op gang brengen, waardoor de jongeren, maar ook uzelf aan het denken worden gezet. Verwacht echter niet dat de waarden en normen van de leerlingen na één les rigoreus zullen veranderen!

Geef aan dat meningen kunnen verschillen door opvoeding en ervaringen. Iedere mening is even belangrijk, de 'enige juiste' mening bestaat niet. Informeer jongeren waar bepaalde denkbeelden vandaan kunnen komen. Mocht u over bepaalde culturele of religieuze invloeden te weinig kennis hebben, laat de jongeren in de klas hier dan zelf over vertellen.

Vaardigheden

Als voorlichter seksuele en relationele vorming moet u in staat zijn om op een open manier te praten over relaties en seksualiteit. Dit betekent niet dat u openhartig hoeft te zijn over uw eigen seksleven, maar gelovige jongeren kunnen drempels ervaren bij het praten over seksualiteit. Niet elke jongere zal even makkelijk praten over seksualiteit en aanverwante thema's. In sommige (religieuze) gezinnen bestaat hier nog steeds een groot taboe op. Jongeren uit dergelijke gezinnen kunnen het moeilijk vinden om buitenshuis in een groep met andere jongeren wel over dit thema te praten. Dat is mogelijk te confronterend voor hen of roept emoties als schaamte, schuld en weerstand op. Veel docenten en andere professionals vinden het openlijk bespreken van seksualiteit ook niet eenvoudig. Seksualiteit hoort namelijk voor de meeste mensen thuis in de privésfeer.

Praten met pubers

Praten met pubers heeft voor veel voorlichters een extra drempel, omdat jongeren hun seksualiteit in eigen tempo aan het ontdekken zijn en het als gespreksonderwerp voor hen extra spannend is. Zij kunnen zich op verschillende manieren uiten, zoals met stoer gedrag, provocatie van de voorlichter of groepsgenoten, flauwe grappen, uitlachen van anderen of juist hardnekkig zwijgen. Het is raadzaam om eerst na te gaan hoe gevoelig een bepaald onderwerp in de groep ligt. Verder is het belangrijk om pijnpunten te benoemen, geef aan dat u merkt dat het voor sommigen een lastig thema kan zijn en dat dit goed is. Benader het thema eerst in zijn algemeenheid en vraag daarna bijvoorbeeld naar de seksuele opvoeding thuis of start met minder bedreigende thema's, zoals veranderingen van je lichaam in de puberteit of verschillende soorten vriendschap en andere relaties. In het geval van homoseksualiteit kan een 'omweg' uitkomst bieden. Begin het gesprek niet met het onderwerp homoseksualiteit, maar bijvoorbeeld met relaties of verliefdheid. Vraag de jongeren welke soorten relaties er zijn.

Door regelmatig te benadrukken dat jongeren van dezelfde leeftijd verschillende ervaringen en vragen kunnen hebben over seksualiteit, wordt de groep aangemoedigd om hun ervaringen te delen. Door diversiteit in opvoeding, opvattingen en gedrag te benoemen kunnen jongeren, die afwijken van een bepaalde norm, zich prettiger voelen. Mogelijk bent u het niet eens met opvattingen van de jongeren. Het werkt dan vaak beter om 'nieuwsgierig' te zijn en juist vragen te stellen dan om afkeurend te reageren. Stimuleer jongeren om deze open houding ook naar elkaar aan te nemen.

Veilige, vertrouwde sfeer creëren

De vaardigheid om een vertrouwde sfeer te scheppen is een essentiële voorwaarde voor het kunnen bespreken van persoonlijke onderwerpen als seksualiteit en relaties in een groep. Het praten over onderwerpen rondom seksualiteit verloopt beter in een omgeving, waarin jongeren zich veilig en prettig voelen. De opstelling van stoelen en tafels, ludieke werkvormen ter kennismaking of het introduceren van elkaar kunnen al een groot en positief verschil maken op de sfeer in de groep.

De voorlichter: man of vrouw, autochtoon of niet-westers

Het is niet altijd beter om een niet-westerse voorlichter of docent voor de groep te zetten. Hij of zij kan weerstand oproepen bij de jongeren en bepaalde stereotypen bevestigen. Allochtone jongeren kunnen zich met een allochtone docent minder veilig voelen vanwege het vermeende gevaar van roddel binnen de eigen gemeenschap. Jongeren geven over het algemeen de voorkeur aan een deskundige docent met voldoende levenservaring, die kan aansluiten bij hun belevingswereld.

Wel kan het uitmaken of de voorlichter een man of vrouw is, islamitische meiden praten bijvoorbeeld makkelijker met een vrouwelijke voorlichter. Afhankelijk van de keuze van het onderwerp kan het ook verstandig zijn een externe deskundige uit te nodigen, bijvoorbeeld iemand van de GGD, COC, Soa Aids Nederland of SCORA/IFMSA. Daarnaast zijn er organisaties, die educatieve en interactieve (toneel)voorstellingen aanbieden in het onderwijs en jongerenwerk⁴.

⁴ Zie www.seksuelevorming.nl voor suggesties.

Groepsregels of werkafspraken

Het is belangrijk om aan het begin van een seksuele en relationele vorming een aantal groepsregels af te spreken. Deze helpen om de veiligheid en de sfeer in de groep te bevorderen. Als voorlichter kunt u de jongeren vragen wat zij belangrijke regels of werkafspraken vinden. Zelf kunt u dan ook regels voorstellen. Samen met de jongeren ziet u er op toe dat deze worden nageleefd.

Mogelijke afspraken zijn:

- Wat in de bijeenkomst verteld wordt is 'groepsgeheim' en blijft binnen de groep. Niemand mag dus (persoonlijke) dingen aan personen buiten de groep vertellen.
- We luisteren naar elkaar en laten elkaar uitspreken.
- We veroordelen een ander niet, ook al vinden we iets vreemd of raar. Respect voor elkaars mening, gevoelens of levenswijze is essentieel.
- Het is in orde als iemand iets niet wil vertellen of ergens niet aan mee wil doen. Iedereen bepaalt zelf wat zijn of haar eigen grens is.
- Open vragen (niet met 'ja' of 'nee' te beantwoorden) stellen, de eigen mening even uitstellen en doorvragen naar het verhaal van de ander.
- Geen enkele vraag is raar en niemand doet het goed of fout tijdens de bijeenkomst.
- Lachen mag, maar iemand uitlachen of grappen maken ten koste van een ander mag niet, ook niet na de les.
- Als er woorden worden gebruikt, waarbij jongeren zich niet prettig voelen, kies dan samen met de groep welke woorden wel geschikt zijn om te gebruiken.

Meestal is het beter om jongeren niet meteen over hun persoonlijke ervaringen te laten vertellen. Het is veiliger en makkelijker om eerst over jongens en meisjes, mannen en vrouwen, vaders en moeders in het algemeen te praten. Ga serieus op vragen in en geef eerlijke antwoorden. U hoeft zelf niet meteen op alle vragen een antwoord te geven. Als de vraag te persoonlijk is, zeg dat dan en verwijst naar de werkafspraken over het beantwoorden. Weet u het antwoord op een vraag niet, zeg dat dan ook en stel voor dat u dit opzoekt, alleen of samen met de jongeren. Stimuleer jongeren actief deel te nemen en betrek iedereen bij gesprekken en opdrachten, maar laat de passieve luisteraar ook in zijn of haar waarde en dwing hem of haar niet om te spreken.

Samenstelling groep

In sommige culturen en religies wordt de voorkeur gegeven aan seksuele en relationele vorming in sekse gescheiden groepen. Een groot voordeel van aparte groepen is dat er meer veiligheid en vertrouwen mogelijk is en jongeren zich minder hoeven te manifesteren. Meisjes en jongens durven in een sekse homogene groep eerder persoonlijke vragen te stellen, zich kwetsbaar op te stellen en eigen ervaringen in te brengen dan in een gemengde groep.

Het werken met gescheiden groepen heeft ook nadelen, met relationele en seksuele vorming wordt tenslotte beoogd de interactie tussen jongens en meisjes te bevorderen. Daarnaast is in sekse gescheiden groepen het risico van seksestereotypering aanwezig. Discussies in gemengde groepen dragen, met goede begeleiding, bij aan het doorbreken hiervan.

Jongeren kunnen ook tijdelijk ingedeeld worden in subgroepen met een cultuur homogene of religie homogene achtergrond. Het voordeel is dat er openlijk over ideeën, normen en waarden uit de eigen cultuur of religie gesproken kan worden. Hier is ook het nadeel dat stereotype beeldvorming niet wordt doorbroken en discussies onvolgende op gang kunnen komen. Als een gelijkwaardige discussie op deze manier niet mogelijk blijkt, kan gekozen worden voor eerst apart en dan samen discussiëren (al dan niet in overleg met de groep zelf).

Aandachtspunten

1. Binnen een groep en ook binnen een subcultuur kunnen opvattingen over relaties en seksualiteit sterk verschillen. Het is daarom niet realistisch om in de seksuele en relationele vorming:
  - Eén kader van normen en waarden te hanteren voor alle geloofsovertuigingen.
  - Eén kader van religieuze normen en waarden als uitgangspunt te nemen voor de voorlichting, waarbij de wereldlijke standpunten worden uitgesloten of andersom.
  - Aan te nemen dat er slechts één kader bestaat binnen een geloof, binnen elk geloof bestaan verschillende interpretaties en betekenissen.

2. Zet geen vergrootglas op het allochtoon zijn of op de religie van jongere in uw groep. Benadruk niet alleen verschillen, maar juist ook overeenkomsten.
3. Presenteer de Nederlandse normen, waarden en opvattingen over bijvoorbeeld seksualiteit, relaties en partnerkeuze niet als superieur aan de anderen.
4. Realiseer uzelf dat de individuele verschillen tussen mensen uit een bepaald geboorteland veel groter zijn dan de gemeenschappelijke culturele achtergrond doet vermoeden. Dit is ook het geval tussen Nederlanders onderling: iemand, die geboren en getogen is in Staphorst zal zeer waarschijnlijk andere normen, waarden en opvattingen hebben dan een Amsterdammer. Controleer steeds of uw veronderstellingen juist zijn.
5. Bedenk dat mensen, die zich hebben gevestigd in een andere cultuur, sterker zullen vasthouden aan de normen, waarden en gewoontes uit het gebied of land van herkomst. Mensen die zich vanuit een andere cultuur vestigen in Nederland, worden geconfronteerd met normen, waarden en opvattingen, die volledig kunnen verschillen met die van hun land van herkomst. Het is belangrijk aan te geven wat de heersende waarden en normen zijn in ons land, maar benoem ook dat Nederlanders hierover onderling van mening kunnen verschillen.
6. Het is belangrijk te beseffen dat bepaalde waarden en normen diep verankerd zijn binnen culturen of religies en dus niet van de ene op de andere dag zullen veranderen.
7. Jongeren, die niet in Nederland zijn geboren, hebben meestal nauwelijks goede seksuele voorlichting genoten, waardoor sommige mythen hardnekkig blijven bestaan. Betrouwbare informatie over seksualiteit is hierbij essentieel.
8. Eén van de uitgangspunten van seksuele en relationele vorming is dat jongeren leren zelf individuele keuzes te maken en eigen verantwoordelijkheid te nemen voor hun seksuele gezondheid en welzijn. Voor niet-Nederlandse jongeren, die vooral opgroeien in een wij-cultuur, is dit geen eenvoudige opgave. Zij kennen alleen eigen verantwoordelijkheid binnen de eigen groep. Daarbuiten delen ze een collectieve verantwoordelijkheid met familie, vrienden en de rest van hun gemeenschap.
9. De confrontatie met de meer liberale houding van Nederlanders tot relaties, seksualiteit, abortus en anticonceptie kan voor sommige jongeren verwarrend zijn. Probeer de voorlichting daarom zo neutraal mogelijk te houden,

concentreer u op relaties, veilig vrijen en het kunnen aangeven van wensen en grenzen. Wijs jongeren er in ieder geval op dat zij het recht hebben zelf te kunnen bepalen of, wanneer, met wie en hoe vaak ze seks willen hebben. De internationaal gemaakte afspraken hierover zijn ondertekend door ruim 140 landen, al worden deze nog in veel landen geschonden, ook in Nederland. Er zijn bijvoorbeeld nog steeds scholen in Nederland, die weigeren hun leerlingen te informeren over homoseksualiteit, abortus of andere onderwerpen.

10. Maak jongeren bewust van de verschillende seksuele normen en waarden, die binnen de samenleving bestaan. Veelal zijn deze gebaseerd op geloof en cultuur, maar ook op persoonlijke ervaringen.
11. Een programma 'seksuele vorming voor een multiculturele en multireligieuze groep' moet inhoudelijk en methodisch aansluiten bij de belevingswereld, behoeften en gevoeligheden van alle jongeren. Hierbij dienen hun verschillen, maar ook overeenkomsten te worden herkend, gerespecteerd en gewaardeerd. Daarbij geldt dat dé allochtone jongere net zo min bestaat als dé autochtone jongere. Sta niet alleen stil bij de verschillen, maar geef ook ruimte aan overeenkomsten in een groep. Christelijke jongeren hebben soms dezelfde opvattingen als islamitische jongeren over seksualiteit. Tegelijkertijd zien we dat christelijke jongeren de laatste decennia anders zijn gaan denken over seksualiteit en dat bijvoorbeeld seks voor het huwelijk vaker wordt toegestaan dan 40 jaar geleden. Laat jongeren vooral aan het woord over hun eigen betekenis aan seksualiteit en hoe dit eventueel geworteld is in hun cultuur en religie.

Omgaan met lastige situaties

Hieronder staan enkele situaties die regelmatig voorkomen bij lessen over seksuele en relationele vorming. De situaties zijn niet uitputtend beschreven, maar bieden mogelijk een houvast.

"We weten alles al hoor, deze les is niet nodig"

U trekt hun deskundigheid niet in twijfel, maar bekrachtigt deze door te zeggen: "Dat is fijn, dan sta ik er vandaag niet alleen voor. Misschien kun je mij assisteren?". U zou kunnen checken bij de groep of dit voor iedereen geldt. Een andere optie is het stellen van een zeer specialistische vraag, waarop degene die de opmerking maakte geen antwoord weet.

“Homo’s zijn vies en moet je straffen”

Vraag de deelnemer eerst duidelijk te maken wat homo’s dan precies zijn en sta vervolgens stil bij de mogelijkheid dat één van de aanwezigen homoseksuele gevoelens zou kunnen hebben. Geef aan dat uit onderzoek blijkt dat één op de tien mensen een homoseksuele oriëntatie heeft, maar dat niet iedereen hieraan uiting geeft. Verwijs hierbij ook naar de groepsafspraken (niet uitlachen, niet veroordelen) en vraag door op wat er dan zo vies zou zijn aan homoseksualiteit, bijvoorbeeld: “homo’s en hetero’s gebruiken toch vaak dezelfde seksuele technieken, is het tussen hetero’s dan niet vies? Als beide partners zich goed wassen of condooms gebruiken?” Stimuleer ook reacties uit de groep en betrek leerlingen erbij met een ander, meer positief standpunt.

Vaak blijkt dat vooral de gedachte aan seks tussen twee mannen de reden is dat homoseksualiteit wordt afgekeurd. Seks tussen twee vrouwen wordt over het algemeen meer geaccepteerd. Benadruk dat (vraag de rest van de groep om hulp!) homomannen en vrouwen niet alleen gericht zijn op seks met elkaar. Net als ieder ander kunnen ze verliefd zijn, handen vasthouden en elkaar aardig vinden zonder direct seks te hebben met elkaar. Verwijs ook naar de Nederlandse wetgeving, waarin discriminatie van homoseksualiteit verboden is.

Soms kan een meer confronterende aanpak ook effectief zijn. “Betekent dit volgens jou ook dat vrouwen atechnisch zijn, mannen niet horen te huilen en moslims per definitie terroristen zijn?”. “Hoe zou je het vinden als je eigen broer/zus/beste vriend(in) homoseksuele gevoelens zou blijken te hebben?”. Zo maakt u het thema iets persoonlijker, waardoor de deelnemer zich realiseert wat hij of zij zegt.

Laat ook zien wat de gevolgen voor (allochtone) homoseksuele jongeren zijn, die geconfronteerd worden met homonegativiteit. Vraag hen bijvoorbeeld of ze jongeren kennen, die niet uit de kast durven komen vanwege de afwijzing of verstoting uit hun omgeving of familie. In dit verband kan worden opgemerkt dat in sommige Arabische (moslim)landen mannen, die goed bevriend zijn, hand-in-hand over straat lopen, terwijl dit in Nederland direct wordt geassocieerd met een homoseksuele relatie.

“Meiden die er zo bijlopen, vragen erom gepakt te worden. Ik respecteer alleen vrouwen, die maagd blijven tot het huwelijk”

Net als bij de volgende situaties is vragen en doorvragen de prettigste strategie. U hoeft zelf geen mening te geven als u dat niet wilt. De ander wordt uitgedaagd een dergelijk generaliserende (en in dit verband discriminerende) stelling te bewijzen, wat uiteraard niet lukt. Wijs erop dat iedereen het recht heeft erbij te lopen zoals hij of zij wil. Wat voor de één uitdagende kleding is, hoeft voor de ander helemaal niet (seksueel) opwindend te zijn. Sommige mensen worden seksueel opgewonden van jeans of een leren broek. Het is leuk om hierbij een kledingstuk te noemen dat degene aanheeft die de opmerking maakte: “Jij hebt dat vast niet aangetrokken met het idee iemand op straat te verleiden tot seks?”. Geef aan er verschillende motieven zijn om bepaalde kleding te dragen, zo ook korte rokken, bijvoorbeeld omdat een meisje trots is op haar benen, omdat het zomers warm is, minirokken modern zijn of omdat ze opgemerkt wil worden.”

In het tweede deel is het eveneens van belang verduidelijkende vragen te stellen. “Wat bedoel je precies met maagd zijn, geldt dit ook voor jongens?”. Waarschijnlijk weten weinig jongeren waarom het belangrijk is maagd te blijven tot aan het huwelijk. Door te vragen of jongens ook kunnen worden ontmaagd en of tongzoenen of orale seks ook verlies van maagdelijkheid betekent, kan een leuke groepsdiscussie ontstaan. Medisch gezien betekent de eerste geslachtsgemeenschap dat je ontmaagd wordt. In sommige culturen speelt het maagdenvlies een cruciale rol. Uit onderzoek blijkt inmiddels dat het maagdenvlies niet bestaat en de meeste meisjes bij de eerste keer seks niet bloeden. Voor sommige jongeren is dit schokkende informatie omdat ze met de mythe van het maagdenvlies zijn grootgebracht. Geef jongeren ruimte hierop te reageren zonder elkaar te veroordelen.

“Van ons geloof mogen we niet praten over seks als er jongens bij zijn”

Vraag eerst om een toelichting en als er inderdaad een groot bezwaar is kan gekeken worden of de groep kan worden gesplitst. Is dat niet mogelijk, probeer dan een breder, meer neutraal thema aan te snijden, zoals ideeën over mannen en vrouwen of vraag naar thema's, die ze wel samen mogen bespreken en die relevant zijn voor relaties en gezondheid. Schuif het thema seksualiteit dan door naar een volgende bijeenkomst (als de groep zich over de genoemde bezwaren heen kan zetten). Wijs erop dat jongens en meisjes veel van elkaar kunnen leren en dat dit later in een relatie of huwelijk van pas kan komen.

Jongeren hebben recht op informatie over seksualiteit. Goede informatie kan eraan bijdragen, dat je vanaf de eerste keer seks leert genieten. Benadruk dat geen enkele religie praten over seks verbiedt, maar dat er angst bestaat dat praten over seks mensen verleidt tot seksueel contact. Voor moslims is kennis het hoogste goed, de Koran stimuleert kennisontwikkeling om doordachte beslissingen te kunnen nemen. De islam benadrukt tevens het belang van een goede gezondheid. Legitimeer dat juiste informatie over veilige seks belangrijk is om soa's en hiv te voorkomen. Benadruk dat jongeren op grond van deze informatie eigen keuzes leren maken in hun leven en verantwoordelijkheid leren nemen voor hun eigen gezondheid en relaties.

Een meisje of jongen verbergt het hoofd in zijn/haar armen en lijkt (zwijgend) heel veel moeite te hebben met de bijeenkomst

Het is het beste om hem of haar daar na afloop van de bijeenkomst persoonlijk naar te vragen. Het gedrag kan verschillende oorzaken hebben, bijvoorbeeld het thema is te confronterend, het roept te veel emoties op als schaamte en schuld of eigen ervaringen. Probeer de oorzaak te achterhalen, voordat u conclusies trekt. Als degene gaat huilen of andere signalen van verdriet uit, kunt u vragen of hij of zij even weg wil. Laat een vriend(in) meegaan ter begeleiding en biedt aan dat u open staat om later te luisteren, maar wijs ook door naar een vertrouwenspersoon. Het is belangrijk de groep te wijzen op de groepsafspraken en vertrouwelijke informatie niet naar buiten te brengen.

"Alle meiden in mijn familie zijn besneden en we zijn er trots op"

Geef aan dat in Nederland en veel andere landen vrouwenbesnijdenis niet is toegestaan, maar in sommige landen wel. Vrouwenbesnijdenis kent verschillende vormen variërend van een sneetje in de clitoris tot het afsluiten van de vagina-ingang door de buitenste schaamlippen aan elkaar vast te hechten. Meisjesbesnijdenis vindt plaats, omdat men in bepaalde culturen meent dat besneden meisjes mooier en schoner zijn. Verwacht wordt dat zij door besnijdenis maagd zullen blijven tot het huwelijk, wat hun kansen op de huwelijksmarkt vergroot. Vrouwenbesnijdenis heeft alleen negatieve gevolgen voor de gezondheid en het welzijn, zoals blijvende infecties, pijn bij het plassen en vrijen en het risico op onvruchtbaarheid. Veel besneden vrouwen ontlenen er een vorm van status aan binnen de eigen gemeenschap. Laat ook andere jongeren hierover vragen stellen

aan anderen en geef gelegenheid om informatie uit te wisselen. Het is belangrijk niet onmiddellijk te praten in termen van vrouwenmishandeling, aangezien de vorm en betekenisgeving per cultuur kan verschillen.

“U bent geen moslim/christen/jood/boeddhist, dus kunt u ons niet begrijpen en vertellen hoe we moeten omgaan met seks”

U geeft de jongeren gelijk, maar merkt op dat u wel in de groep kunt bespreken wat de verschillende aspecten zijn van seksualiteit. U kunt hen uitnodigen ook vanuit hun eigen cultuur of religie waardevolle informatie in te brengen. Een moslim weet soms weinig over de ervaringen en betekenissen binnen andere religies en er kunnen grote verschillen bestaan binnen een geloof of religieuze stroming. Seksualiteit is iets persoonlijks, er bestaat niet zoiets als ‘christelijke, joodse of islamitische seksualiteit’. Uitwisseling en discussie hierover nodigt jongeren uit kennis te maken met andere opvattingen en denkbeelden en de eigen waarden en normen te relativieren. Ze worden hierdoor uitgenodigd zelf een standpunt in te nemen en eigen keuzes te maken. Dit kan eventuele spanningen verminderen, maar individuele, culturele en religieuze verschillen blijven bestaan.

Over het algemeen is het belangrijk alert te zijn op dergelijke opmerkingen in een groep. Met name als opmerkingen anderen kunnen kwetsen of informatie onjuist is, is het van belang hier uitgebreid bij stil te staan. In een multireligieuze en -culturele samenleving blijft een dialoog over verschillen en overeenkomsten in standpunten van belang om elkaar te begrijpen en met elkaar samen te leven.

4

RELIGIES IN NEDERLAND

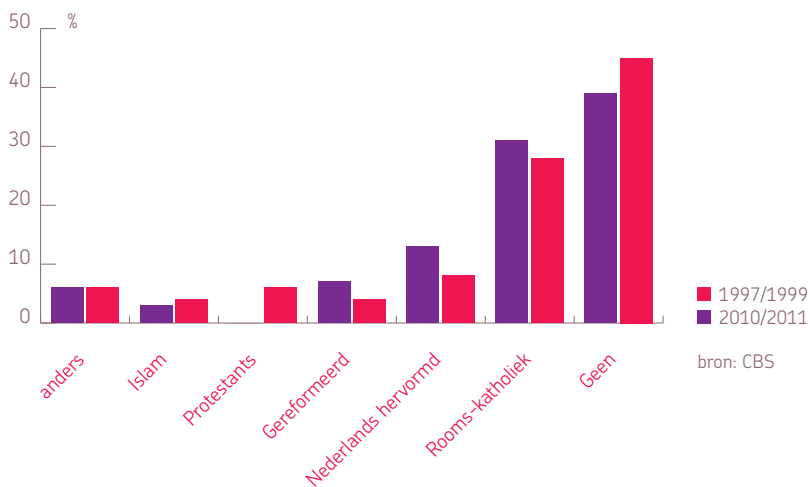
Het is lastig om de religiositeit van Nederlanders te meten, maar dat geldt net zo goed voor de inwoners van andere West-Europese landen. Veel traditionele kerken zijn weggefallen en mensen zoeken naar behoefte eigen vormen van religie. Bovendien zijn er in de afgelopen decennia nieuwe religieuze organisaties en verenigingen ontstaan, waardoor kwantitatief onderzoek naar het aantal religieuzen in Nederland nogal verschillende resultaten oplevert.

Vanzelfsprekend heeft dit ook te maken met de gestelde vragen, de groep respondenten en de gebruikte gegevensbestanden. In 2006 en 2007 verschenen bijvoorbeeld drie afzonderlijke publicaties van kwantitatief onderzoek naar religie in Nederland⁵. Deze onderzoeken toonden aan dat ongeveer de helft van alle Nederlanders zichzelf beschouwt als religieus. Wat betreft het aantal georganiseerde religies in Nederland kwamen de onderzoeksgegevens niet overeen. Dat gold ook voor de conclusies over de mate waarin Nederlanders zonder lidmaatschap van een religieuze instelling zichzelf als gelovig beschouwden. Dit hoofdstuk geeft daarom slechts een indicatie van het aantal Nederlanders dat zichzelf tot een bepaalde religie rekent. De cijfers en schattingen zijn gebaseerd op het Handboek Religie in Nederland⁶ uit 2008 en CBS-statistieken uit 2011.

De grootste religie in Nederland is het christendom. Van de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder rekent 58 procent zich in 2008 tot een geloof, waarvan 29 procent tot de rooms-katholieke kerk, 9 procent is Nederlands-hervormd, 4 procent gereformeerd en 6 procent behoort tot de protestantse kerk. Daarnaast geeft 6 procent aan zich betrokken te voelen bij een 'andere kerk of levensbeschouwelijke groepering'. Ongeveer 42% van de Nederlanders staat niet ingeschreven bij een kerkelijke organisatie, wat niet wil zeggen dat zij niet religieus zijn. De cijfers over de omvang van religieuze stromingen zijn gebaseerd op registraties van gelovigen, wat meestal verwijst naar een lidmaatschap van een religieuze organisatie. Niet alle gelovigen zijn echter lid van een instituut en er zijn grote verschillen tussen gelovigen in de uitingswijze van religie of geloof. Zo'n zeven miljoen Nederlanders hebben zichzelf geregistreerd als christelijk, wat niets zegt over de betrokkenheid bij hun religie. Niet alle christenen bezoeken wekelijks de kerk, maar dat doen andere gelovigen in Nederland ook niet allemaal.

⁵ Becker, J.W., De Hart, J. en Mens, J. (2006) *Godsdienstige veranderingen in Nederland. Verschuivingen in de binding met de kerken en de christelijke traditie. Den Haag (SCP)*.
Bernts, T., Dekker, G., De Hart, J. (2007) *God in Nederland 1996-2006. Kampen*.
Donk, W.B.H.J. van de, e.a. (red.) (2006) *Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie. Amsterdam (WRR)*.

⁶ *Handboek Religie in Nederland (2008). Forum, het instituut voor multiculturele ontwikkeling.*

Op basis van de CBS-cijfers⁷ wordt het aantal moslims in Nederland begin 2011 geschat op 950.000 personen, afgerond 6% van de bevolking. Van alle moslims in Nederland is 70% van Turkse of Marokkaanse herkomst. Naar schatting is 47% van alle niet-westerse allochtonen moslim. Het aantal in Nederland woonachtige hindoes varieert in de bronnen van 90.000 tot 215.000, ongeveer 0,6% van de bevolking. Het aantal boeddhisten wordt in totaal op ongeveer 480.000 aanhangers geschat, 3% van de bevolking. Het aantal joden in Nederland wordt geschat op 41.000 tot 45.000 mensen. Volgens de joodse religie is iemand joods als de moeder joods is of als iemand volgens de religieuze voorschriften (de Halacha) tot het jodendom is toegetreden. Hiermee is in de registratie geen rekening gehouden, dus het is lastig om precies aan te geven hoeveel Nederlanders de joodse religie aanhangen.

⁷ Het Centraal Bureau voor Statistiek, dat doorgaans veel harde cijfers over bevolkingssamenstelling en groeps-aantallen kan geven, kan dat in het geval van de Hindoestanen niet. Er wordt niet geregistreerd op etniciteit of culturele achtergrond, maar op herkomstland. Op 1 januari 2010 wonen er volgens het CBS ruim 342.279 uit Suriname afkomstige allochtonen in Nederland. Geschat wordt dat tussen de 36% en 43% (123.000 – 147.000) van Hindoestaanse origine zijn. Wanneer hierbij de personen uit de andere relevante herkomstgebieden worden opgeteld, ligt het werkelijke aantal Hindoestanen in Nederland hoger. Hoeveel hoger is niet precies duidelijk.

Christendom

Christenen geloven in één God, die het heelal en de aarde schiep en de mens creëerde. Er zijn grofweg twee stromingen te onderscheiden in het christendom, de katholieken en de protestanten. Katholieken worden geleid door de paus, die zetelt in Rome. Volgens de katholieken bestaat God uit de drie-eenheid: de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Protestanten hebben niet één geestelijk leider, maar beleven hun geloof meer op individuele basis. Voor sommige protestantse stromingen staat het verspreiden van de religieuze boodschap (het evangelie) centraal. Door menselijke eigenzinnigheid, zoals beschreven in het verhaal van Adam en Eva, werd de relatie tussen de mens en God verbroken. God toonde zijn liefde voor de mensheid door zijn zoon Jezus naar de aarde te sturen met als doel de persoonlijke betrekkingen tussen hem en de mens te herstellen. Jezus nam hiertoe alle zonden van de mens op zich. Na drie jaar prediken werd hij terechtgesteld aan het kruis en vervolgens weer tot leven gewekt. Daaruit blijkt Gods macht over leven, dood en lijden, maar ook de betrekkelijkheid van sterven. Het christendom bestaat wereldwijd uit bijna twee miljard mensen.

Islam

Islam betekent 'vrede' of 'onderwerping'. Een moslim is iemand die zich 'onderwerpt aan Allah'. Moslims geloven dat ze hierdoor vrede in zichzelf en tussen de volkeren kunnen bereiken. Allah zou verschillende malen profeten naar de mensen hebben gezonden. Zijn definitieve, volledige boodschap openbaarde hij via aartsengel Gabriël aan de profeet Mohammed, die rond 600 (christelijke jaartelling) in Arabië leefde. Moslims geloven dat hun heilige boek, de Koran, vóór het begin der tijden door Allah werd geschreven. De Koran bestaat uit 114 hoofdstukken (soera's), die zijn opgebouwd uit verzen. De islam steunt op vijf zuilen. De eerste is de shahada/kalima, de verklaring die iedere Moslim af moet leggen: 'Er is geen God dan Allah en Mohammed is zijn profeet.' De tweede zuil is salat, het gebed. De zekat, de derde zuil, houdt in dat mensen, die meer dan een vastgesteld minimum verdienen een schenking doen aan iemand in nood. De vierde zuil bestaat uit het vasten, saem genoemd. Reflectie en toewijding aan Allah staan hierbij centraal. Dit gebeurt met name in de vastenmaand, de Ramadan. De vijfde zuil laat elke moslim, die daar financieel en fysiek toe in staat is, minstens één maal in zijn of haar leven een pelgrimstocht naar Mekka maakt (de Hajj). De islam heeft wereldwijd meer dan een miljard mensen.

Hindoeïsme

Het hindoeïsme omvat vele, uit India stammende, geloofsstromingen. De hindoes geloven dat God vele gedaanten aanneemt. Ze aanbidden hem onder verschillende namen. Ieder schepsel heeft een vonk (atman) in zich van de universele ziel, die gelijk staat aan God. Na de dood wordt de atman herboren in een nieuw lichaam. Zo is God aanwezig in ieder voorwerp van de schepping. Alles wat bestaat (mensen, dieren, aarde, water, vuur) is een deel van God. Hindoes geloven dat iedere handeling (goed of slecht) een uitwerking heeft op het huidige bestaan en de toekomstige levens (karma). Door positief karma te verzamelen kunnen hindoes uiteindelijk aan de kringloop van geboorte en dood ontkomen en een staat van bevrijding en volledige vereniging (moksha) met God bereiken. De heilige boeken van de hindoes worden Veda's genoemd. Er zijn wereldwijd ongeveer 750 miljoen hindoes.

Boeddhisme

Het boeddhisme is een non-theïstische, filosofisch-religieuze stroming en werd gesticht door Siddhartha Gautama ofwel de Boeddha: de 'verlichte' of 'ontwaakte'. Boeddhisten leven naar de leer van Siddhartha, die leefde in de vijfde en zesde eeuw voor Christus in voormalig Noord India, het huidige Nepal. Boeddhisten veronderstellen dat de mens door begeerte gebonden is aan de kringloop van geboorte en dood en in vele vormen kan reïncarneren. De leer van de Boeddha is een richtsnoer voor alle boeddhisten, die streven naar vervolmaking van wijsheid, mededogen en onschuld, leidend tot de hoogste vrede en vrijheid van het Nirvana. Het boeddhisme heeft wereldwijd ongeveer 300 miljoen aanhangers.

Jodendom

De joden geloven in één God, die de schepper van en de heerser over het heelal is. Ze geloven dat God een speciale betrekking onderhoudt met het joodse volk, die als richtsnoer voor het geloof werkt. De wet, vastgelegd in de Thora, het joodse heilige schrift, werd op de berg Sinaï aan Mozes gegeven. De joden verwachten de komst van de Messias, een door God gezonden leider, die een tijd van vrede, vruchtbaarheid en veiligheid voor de hele wereld zal brengen. Dan zullen ook de doden weer tot leven komen en door God worden beoordeeld. Wereldwijd zijn er ongeveer 12,8 miljoen joden.

The background of the page is a stained glass artwork. The top section shows an angel with large, feathered wings, wearing a white and red robe, with arms outstretched. Below the angel, the Holy Family is depicted: the Virgin Mary in a blue robe, the infant Jesus in a white swaddling cloth, and Joseph in a red robe with a beard, his hand to his forehead in a gesture of distress or contemplation. The artwork is composed of various colored panes in shades of blue, red, white, and gold, with black lead lines separating them.

5

CHRISTENDOM

Het christendom kan grofweg worden ingedeeld in twee stromingen: het katholicisme en het protestantisme. De laatste splitst zich weer in vooral Nederlands-hervormd en gereformeerd. Christenen verschillen onderling in de mate waarin ze de Bijbel en kerkelijke regels naleven. Katholieken vertrouwen op de vergevingsgezindheid van God: door te biechten en berouw te tonen kunnen zonden worden vergeven. Protestanten kunnen hun zonden belijden in het gebed. Hierna worden christenen als één groep gelovigen beschreven, tenzij het relevant is om onderscheid te maken.

Christenen in Nederland

In Nederland komen christelijke immigranten meestal uit voormalig Nederlands-Indië, Suriname, Antillen, Aruba, Afrika en Europa. Sommige immigranten rekenen zich tot het Oosters christendom, een stroming uit het Midden en Verre Oosten, ontstaan in 1054 na Christus. De cultuur uit het land van herkomst heeft veel invloed op de geloofsbeleving van de christelijke immigranten. Soms vermengen zij rituelen van andere (kleinere) godsdiensten, volgen strikter de leer van geestelijk leiders en hanteren strengere religieuze richtlijnen. Over het algemeen keuren ze voor- en buiten-huwelijkse seks vaker af, staan hun kinderen minder vrijheid toe en keren zich sneller tegen homoseksualiteit. Christelijke immigranten zijn vaak gewend om voorschriften te krijgen voor het dagelijks leven, bijvoorbeeld over gebruik van alcohol en drugs en missen dit in Nederland. Bij christelijke immigranten uit Midden- en Zuid-Amerika, zoals de Dominicaanse republiek en Brazilië valt op dat ze in de praktijk meer gedogen dan wat de kerk voorschrijft, met name op het gebied van echtscheiding en abortus. Protestantse immigranten (met name Surinaamse) voelen zich in Nederland vaak aangetrokken tot de meer spirituele (charismatische) kerken, zoals de evangelisch charismatische kerken en de evangelische broedergemeente.

Maagdelijkheid

Seksueel contact is volgens het christendom alleen toegestaan binnen het huwelijk. Seks tussen twee ongehuwde mensen is zondig, dus als het verlangen naar seksualiteit groot is adviseert de Bijbel zo snel mogelijk te trouwen: *Het is beter te trouwen dan van begeerte te branden* (1 Kor. 7:9). Sommige christenen lezen deze zin als afkeuring van seksuele opwinding.

Huwelijk

Eva, de eerste vrouw, werd geschapen uit het lichaam van Adam, de eerste man. Zij zijn bedoeld om samen één te worden, gesymboliseerd door het seksuele contact (Bijbels boek Hooglied). Christenen gaan er vanuit dat seksualiteit goed is, omdat God dat heeft geschapen.

Christelijk gelovigen mogen van seks genieten op twee voorwaarden. In de eerste plaats dient de geslachtsgemeenschap plaats te vinden binnen het huwelijk: *Seks is alleen zuiver en goed binnen een heteroseksueel huwelijk* (Hebr. 13:4.1, Kor. 6:18).

Een goed seksleven versterkt de intieme band tussen gehuwden, dus seks hoeft niet alleen voortplanting tot doel te hebben. Het is een sterke kracht waar gehuwden altijd aanspraak op kunnen maken. De tweede voorwaarde aan seks is dat niet de eigen behoeftes, maar die van de ander centraal staan. Gehuwden mogen zich niet laten leiden door hun hartstocht, maar door wat goed is voor de ander.

In tegenstelling tot de katholieken geven protestanten het celibaat geen hogere status. Het celibaat voor nonnen en priesters werd dan ook afgeschaft door Luther en Calvijn. In principe sluiten christenen een huwelijk voor het leven. Een scheiding volgens de wet is mogelijk bij een christelijk huwelijk, maar in de ogen van God blijft het stel getrouwd en kan er dus geen sprake zijn van hertrouwen. Gematigd christenen geven wel de voorkeur aan een scheiding boven een slecht huwelijk, maar de katholieke kerk beweert dat hertrouwen gelijk staat aan overspel.

Homoseksualiteit

Homoseksuele gevoelens zijn moeilijk veranderbaar en worden beschouwd als een uiting van Gods ondoorgroendelijkheid. Ze mogen wel bestaan, maar homoseksuelen mogen hun gevoelens niet uiten in gedrag. Een kerkelijk huwelijk (en daarmee ook seksueel contact) tussen twee mensen van dezelfde sekse is niet toegestaan. Er bestaan wel christelijke stromingen, die homoseksuele relaties en gedrag goedkeuren, zoals de vereniging van christelijke homo's en lesbiennes (CHJC). Deze organisatie meent dat geloof en homoseksualiteit kunnen samengaan en dat Bijbelse argumenten om homoseksualiteit als zondig te bestempelen geen stand houden bij bestudering van de context. In veel westerse 'christelijke' landen is het christendom gematigder en hebben homo- en heteroseksuelen dezelfde rechten. Dit geldt ook voor Nederland, waar in Artikel 1 van de grondwet wordt gesteld dat *geen enkele vorm van discriminatie in gezin, familie, werk en samenleving geoorloofd is*.

Anticonceptie

Gematigd christenen zien het gebruik van anticonceptiemiddelen als vrije keuze en beschouwen dit als een positieve ontwikkeling. God gaf de mens hiertoe een eigen verantwoordelijkheid. Wel menen zij dat de hormonen, die via pil of spiraal in het lichaam komen ongezond en risicovol kunnen zijn voor een vrouw. In westerse landen overheerst de gedachte dat een ongewenste zwangerschap (altijd) voorkomen kan worden.

Toch verbiedt de katholieke kerk alle anticonceptiemiddelen, inclusief coïtus interruptus (terugtrekking van de penis voor zaadlozing in de vagina). Zij schrijft periodieke en volledige onthouding van seksueel contact voor, wat de voorkeur heeft op het gebruik van condooms. Christenen vinden dat alleen God de keuze mag maken leven te scheppen en daar passen anticonceptiemiddelen niet bij, een huwelijk moet altijd open staan voor leven. Op deze gronden worden ook moderne voortplantingstechnieken verboden, zoals in vitro fertilisatie, kunstmatige inseminatie en draagmoederschap.

Inmiddels versoepelen de kerkelijke regels langzaam. Zo meldde de paus in 1997 dat *het gebruik van anticonceptiemiddelen binnen het huwelijk weliswaar zondig is, maar dat dit mogelijk kan worden vergeven als de zondaar(s) berouw tonen*. Seksualiteit wordt niet meer alleen gezien als een middel voor mensen om zich voort te planten, maar ook als een manier voor partners om elkaar hun liefde en respect te tonen. Het hebben van seks wordt steeds meer beschouwd als een vrije keuze.

Abortus

Vrijwel alle christenen vinden abortus verwerpelijk. In niet-westerse landen wordt abortus sterker afgekeurd, zelfs als het in dat land gelegaliseerd is.

Besnijdenis

Binnen geen enkele christelijke stroming komt besnijdenis van mannen of vrouwen voor. Als besnijdenis plaatsvindt binnen een christelijke gemeenschap, gebeurt dit eerder onder invloed van de traditie of cultuur uit het land van herkomst.

Seksuele voorlichting

Als kinderen een goede relatie hebben met hun ouders en adequaat zijn voorgelicht, stellen ze het seksuele contact eerder uit en maken meer verantwoorde keuzes. De angst van veel ouders, dat kinderen door voorlichting worden aangemoedigd tot seks is dus ongegrond. De katholieke kerk gaf in 1983 een declaratie uit over het recht van kinderen op seksuele voorlichting, waarbij wel benadrukt werd dat masturbatie en buitenechtelijke seks (en zelfs het spreken daarover) zondig is. Met name ouders kregen de primaire verantwoordelijkheid hun kinderen voor te lichten over seksualiteit. De kerk wees ook op de rol van het onderwijs bij het geven van goede en volledige seksuele voorlichting. Toch is praten over seksualiteit nog altijd een gevoelig

onderwerp voor christenen. Het gebeurt weinig openlijk, vooral binnen groepen immigranten, die de kerkelijke regels en richtlijnen over het algemeen strikter naleven. Wanneer seksuele voorlichting gegeven wordt aan christelijke immigranten moet rekening gehouden worden met eventuele schaamtegevoelens onder jongeren en de negatieve houding van hun ouders. Het is belangrijk ouders een stem te geven in de te behandelen thematiek en hen te wijzen op het belang van en recht op seksuele voorlichting.

Leeswijzer Christendom

- Baardse, R., Post, R. (1999) *Save sex! Hoe ver is te ver?* Dordrecht, Evangelische Omroep/ Stichting Chris.
- IBIS reproductive health (2004) *Catholic attitudes on sexual behaviour and reproductive health*, Washington D.C., Catholics for a free choice.
- Lemmens, D., De Vriese, J. (2003). *Meer dan liefde, Gods plan voor je huwelijk*. Dordrecht, Centrum voor Pastorale Counseling.
- Schipper, E. (2006, november). *Maak praten over seksualiteit normaal*. Pagina 13, 28-30 uit: Contrast, 13.
- Velema-Drent, G. (1998). *Save Seks. Een boekje open over seks, tweede druk*. Kampen, Uitgeverij Voorhoeve.
- Borger-Korf, A. (2013). *In Gesprek Over Seks. Voor een nieuwe kijk op gezonde seksualiteit*. Amsterdam, Ark Media.

Websites

www.wareliefdewacht.nl

www.chris.nl

www.ronduit.nl

www.chjc.nl

www.vrijeliefde.nl

6

ISLAM

De islam heeft in veel verschillende landen in de wereld aanhangers. Moslims (aanhangers van de islam) geloven dat God de wereld heeft geschapen en verheven is boven alles. Hier in Nederland hebben we vooral te maken met moslims uit Turkije en Marokko.

Moslims in Nederland

De meeste moslims kwamen rond 1970 naar Nederland als gastarbeider en waren ongeschoold. De Marokkanen kwamen vooral uit het Rifgebergte (Berbers). De Turken zijn afkomstig uit verschillende gebieden, met name het platteland. In Nederland is hierdoor geen sprake van één Turkse gemeenschap. Deze eerste generatie islamitische migranten is langdurig gescheiden geweest van hun echtgenotes. De gezinshereniging vond vaak jaren later plaats en leidde daarom nogal eens tot huwelijkse spanningen.

Moslims van de tweede generatie zijn meestal in Nederland geboren of op zeer jonge leeftijd gekomen. Het is voor hen niet makkelijk een eenduidige visie te ontwikkelen op seksualiteit. De traditionele en religieuze opvattingen van hun familie sluiten niet aan bij de Nederlandse, meer liberale opvattingen en uitingen, wat kan leiden tot innerlijke conflicten of familieproblemen. Maagdelijkheid, homoseksualiteit, abortus en het praten over seksualiteit zijn voor de meeste moslims gevoelige onderwerpen en kunnen heftige reacties oproepen. Opvallend is dat moslims uit het westen van Turkije minder traditionele opvattingen hebben over huwelijk, relaties en seksualiteit.

Maagdelijkheid

Zowel jongens als meisjes behoren maagd te blijven tot het huwelijk, maar in de praktijk blijkt dit voor meisjes belangrijker en strenger gecontroleerd dan voor jongens. Islamitische meisjes schaden de eer van de familie vaak ernstig als zij seks hebben voor het huwelijk. Zij moeten daarom maagd blijven, een kuis leven leiden, zorgen dat er niet over hen geroddeld wordt en bloeden tijdens de eerste huwelijksnacht. Dit laatste zet voor islamitische meisjes een grote druk op hun huwelijksnacht. Volgens deskundigen zouden in Nederland zo'n 500 maagdenvlieshersteloperaties per jaar worden uitgevoerd, al staat er niets over de noodzaak van bloeden in de Koran. In vergelijking tot Nederlandse meisjes zijn islamitische meisjes minder seksueel actief, maar dit lijkt de laatste jaren wel te veranderen. Islamitische jongens willen een maagd als toekomstige huwelijkspartner, maar doen zelf wel seksuele ervaring op met niet-islamitische meisjes.

Voor de meer traditionele gemeenschappen zien toe op het behoud van maagdelijkheid en seksuele eer van de familie door een scheiding van de seksen in het

sociale leven van moslims, het in de gaten houden van meisjes door (mannelijke) familieleden en het dragen van een hoofddoek in aanwezigheid van niet-familieleden.

Huwelijk

Moslims vinden familie belangrijker dan relaties tussen individuen en familieleden spelen meestal een rol bij het zoeken van een partner. Toch worden kinderen volgens de Koran niet uitgehuwelijkt. De Koran benadrukt wel de waarde van seksualiteit binnen het huwelijk. Man en vrouw hebben de plicht elkaar te voorzien in hun seksuele behoeftes, maar er is een sterke scheiding tussen liefde en seks en van vrouwen wordt enige passiviteit verwacht in bed. Islamitische vrouwen hebben een ondergeschikte positie ten opzichte van mannen, hoewel de Koran en Sharia (islamitische wetten) mannen en vrouwen als gelijkwaardig beschouwen. De rolverdeling tussen mannen en vrouwen is vaak traditioneel en meer geworteld in cultuur dan in religie.

Moslims beschouwen een celibataire levenswijze niet als zinvol, omdat seksuele energie de aandacht voor Allah in de weg kan staan. Ze kunnen zich van deze energie ontdoen door seks te hebben binnen het huwelijk. Zelfs tijdens de Ramadan (de vastenperiode) is het voor echtgenoten geoorloofd om, alleen ná zonsondergang, seks te hebben, zodat er overdag extra aandacht is voor Allah.

Masturbatie wordt niet aangemoedigd, al wordt het verkozen boven seks voor of buiten het huwelijk. Het gaat hierdoor wel vaak gepaard met schuldgevoelens.

De Koran staat polygamie alleen voor mannen toe, waarbij ze niet meer dan vier vrouwen mogen hebben, die alle vier gelijke aandacht moeten krijgen. In de praktijk komt dit zelden voor.

Overspel wordt voor mannen en vrouwen bestraft en scheiden niet aangemoedigd. In een slecht huwelijk mag alleen de man een scheiding aanvragen, maar vaak wordt geprobeerd eerst een periode van bezinning in te lassen. In Marokko is in 2005 een wet aangenomen die het, in zwaarwegende gevallen, ook voor vrouwen mogelijk maakt een scheiding aan te vragen.

Homoseksualiteit

Homoseksualiteit wordt door moslims beschouwd als zondig, omdat het de voortplanting in de weg staat en daarom 'onnatuurlijk' zou zijn. Het bestaan van homo-seksueel gedrag wordt overigens wel erkend, maar bestempeld als 'aangeleerd' onder invloed van slechte vrienden of ervaringen. Het zou dus af te leren zijn, niet aangeboren en deel van iemands identiteit. Daarnaast wordt vaak onderscheid gemaakt tussen de 'actieve' (penetrerende) en de 'passieve' (ontvangende) partner: de 'actieve' partner wordt niet als homoseksueel beschouwd, maar de 'passieve' partner wel.

Homoseksualiteit wordt in de Koran niet genoemd (en dus ook niet afgewezen). Wel wordt anale seks verboden en wordt gesteld dat mannen zich aangetrokken moeten voelen tot vrouwen. Moslims kunnen hier een afwijzing van homoseksualiteit in zien, evenals in het verhaal van Luth2: *Allah straft hen die 'slechte daden' op hun geweten hadden. Al ging het hier om diverse vormen van seksualiteit en machtsmisbruik, toch veronderstellen moslims vaak dat het vooral om homoseksuelen ging.*

Anticonceptie

Seksualiteit wordt beschouwd als een gift van Allah: *seksualiteit hoort voor mannen en vrouwen vooral plezierig te zijn* (Koran). Toch ligt er enige nadruk op de voortplanting. Door veel moslims wordt het gebruik van anticonceptiemiddelen geaccepteerd, zeker als het doel is tijd te scheppen tussen zwangerschappen. Hiermee wordt de gezondheid van de moeder en (toekomstige) baby's niet in gevaar gebracht. Als anticonceptiemiddelen blijvende onvruchtbaarheid veroorzaken, zoals sterilisatie, dan wordt het middel afgekeurd. Alleen toegestaan zijn middelen die de vruchtbaarheid tijdelijk remmen, zoals condoom, pil en spiraaltje. Er zijn moslims die ook het gebruik van pil of spiraaltje afwijzen, omdat zij ongesteldheid beschouwen als een reinigingsproces. Het gebruik van een pessarium kan op die gronden eveneens bezwaarlijk zijn. Dit moet acht uur ingehouden worden, waardoor de vrouw zich niet wassen. Een aantal moslims geeft de voorkeur aan meer 'natuurlijke' vormen van anticonceptie, zoals coïtus interruptus en periodieke onthouding.

Orale of anale seks worden niet gezien als 'echte' seks, omdat dan het maagden-vlies niet aangetast wordt. Voorbehoedmiddelen worden dan zelden gebruikt. Moslims schatten het risico op een soa laag in en gebruiken alleen anticonceptie om een zwangerschap te voorkomen.

Abortus

De Sharia verbiedt Abortus, behalve in extreme omstandigheden. De meningen over de betekenis hiervan verschillen. Sommige moslims menen dat abortus alleen is toegestaan als de gezondheid van de moeder gevaar loopt. Anderen menen dat de extreme omstandigheden ook betrekking hebben op situaties waarbij het laatstgeboren kind bijvoorbeeld nog erg jong is of de familie onvoldoende middelen heeft om het toekomstige kind te onderhouden. Bijna alle moslims staan abortus toe na een verkrachting. Vrouwen bestaan volgens islamitische geleerden namelijk niet alleen uit hun lichaam, maar ook uit hun geest. Als een vrouw zwanger is geraakt na een verkrachting loopt haar gezondheid ernstig gevaar. De abortus kan alleen plaatsvinden als de foetus nog niet 'beziel' is. Sommigen menen dat dit 40 dagen na de conceptie gebeurt, anderen beweren dat de bezieling pas na 120 dagen plaatsvindt.

Besnijdenis

Islamitische jongens worden besneden omdat het er 'mooier' uit zou zien, 'hygiënischer' zou zijn, het 'zo hoort' bij moslims en dat het een teken van mannelijkheid is. In de Koran wordt besnijdenis niet vermeld, dus is het niet verplicht. Omdat de profeet Mohammed besneden is, is het wel gebruikelijk. Turkse jongens worden rond hun zevende besneden, Marokkaanse jongens rond hun tweede of derde jaar. Vrouwenbesnijdenis is geen islamitisch ritueel. Het komt voort uit culturele tradities in zowel christelijke als islamitische gemeenschappen, maar bijna nooit in de Turkse en Marokkaanse samenleving.

Seksuele voorlichting

Opvattingen over seksualiteit onder moslims in Nederland zijn vaak moreel en niet gebaseerd op feiten. De Nederlandse boodschap dat jongeren zelf mogen weten of, wanneer en met wie zij seks hebben, contrasteert soms met de boodschap vanuit huis. Turkse en Marokkaanse jongeren krijgen thuis weinig tot geen seksuele voorlichting. Vaak is het echter niet de islam, maar vooral cultuur en traditie, die zorgt voor de strikte seksuele moraal. Er wordt verondersteld dat praten over seksualiteit niet mag, omdat seks voor het huwelijk niet toegestaan is. Schaamte over seksualiteit, niet weten hoe er met kinderen over te praten, normatieve culturele beperkingen, een gebrek aan kennis bij henzelf en angst hun kinderen juist aan te zetten tot seksualiteit, weerhoudt ouders ervan seksualiteit bespreekbaar te maken. Daarnaast worden kinderen binnen meer

traditionele gemeenschappen vaak autoritair opgevoed met strikte regels over wat vies en taboe is. Dit zorgt voor een (machts)afstand tussen ouders en kinderen, waardoor intieme onderwerpen als seksualiteit en relaties minder makkelijk aan bod komen. Onderwerpen om met moslimjongeren te bespreken zijn emancipatie, homoseksualiteit, mythen rondom het maagdenvlies, partnerkeuze, de dubbele seksuele moraal en de eerste huwelijksnacht. Daarnaast hebben Turkse en Marokkaanse jongeren in Nederland relatief veel moeite met het aangeven van hun wensen en grenzen. Praten over (de eigen) seksualiteit blijkt voor hen lastig te zijn.

Leeswijzer Islam

- Abdus Sattar, S. (2003). *Islam voor beginners*. Vierde druk. Forum, Amsterdam.
- Azough, R., Poelman, J. en Meijer, S. (2007) *Jongeren, seks en islam. Een verkenning onder jongeren van Marokkaanse en Turkse afkomst*. Stichting Soa Aids Nederland, Amsterdam.
- Bommel, A. van (2003). *Islam, liefde en seksualiteit*. Uitgeverij Bulaaq, Amsterdam.
- Demant, F.(2005) *'Islam is inspanning'; de beleving van de islam en de sekseverhoudingen bij Marokkaanse jongeren in Nederland*, Utrecht
- Douwes, D. (2003). *De Islam in een notendop*. Prometheus, Amsterdam.
- Luijendijk, J. (2001). *Een tipje van de sluier. Islam voor beginners*. Uitgeverij Podium, Amsterdam.
- Stichting Islam en burgerschap (2003). *Wie is wie in Islamitisch Nederland? Profielen, namen en adressen. Editie 2004*. Van Gennep, Amsterdam.
- Vennix, P. en Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seksualiteit en relaties van Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Een literatuurstudie naar culturele, religieuze en maatschappelijke invloeden*. Eburon, Delft.

Websites

www.geentaboes.marokko.nl

www.geentaboes.hababam.nl

www.maroc.nl (*liefde, seks en islam*)

7

HINDOEÏSME

De meeste Hindoestanen komen oorspronkelijk uit de streek Hindoestan in India. Dit volk (de Hindostanen) heeft verschillende religies, zoals islamitisch, christelijk of hindoestaans. Hindoestanen (ook wel hindoes genoemd) zijn aanhangers van het Hindoestaanse geloof.

Hindoestanen in Nederland

Hindoestanen in Nederland komen vooral uit Suriname en (minder vaak) uit de Antillen of Azië. Zij zijn vaak al meer geïntegreerd in de Nederlandse samenleving. In de oude Hindostaanse samenlevingen wonen ouders samen met hun ongetrouwde kinderen en aangetrouwde families. Dit komt in Nederland steeds minder voor, al zijn de familiebanden hecht, gebaseerd op een gelijkwaardige wederzijdse afhankelijkheid en kennen gezinnen een patriarchale structuur. Confrontaties met de Nederlandse cultuur zorgen voor meer emancipatie. Dit leidt ertoe dat de rolverdeling tussen mannen en vrouwen verandert, vooral wanneer de partners allebei buitenshuis werken.

Maagdelijkheid

Hindoes worden verondersteld geen seks te hebben voor het huwelijk. Het schenden van de vrouwelijke reinheid (pawitra) tast de familie-eer (ijjat) aan. Hoewel ook mannelijke reinheid (kunvar) als een huwelijkse voorwaarde geldt, kunnen jongens makkelijker aan deze norm ontkomen. Meisjes moeten maagd blijven tot het huwelijk en vanaf de puberteit in het openbaar hun lichaam bedekken. Meisjes hebben minder seksuele bewegingsvrijheid dan jongens, ze moeten aan strengere gedragsregels gehoorzamen en worden vaak jong uitgehuwelijkt. Hoewel veel meisjes dit tegenwoordig als onrechtvaardig en onjuist beschouwen, accepteren de meeste de beperkingen, zij het soms onder protest. Ze kiezen er toch voor als maagd het huwelijk in te gaan, ook omdat zij denken zo meer kans te maken op het vinden van een goede huwelijkspartner. De nadruk op kuisheid en beperkte bewegingsvrijheid belemmert meisjes in hun seksuele en relationele ontwikkeling. Het opschuiven van de huwelijksleeftijd maakt het moeilijker voor meisjes om maagd te blijven tot het huwelijk. Steeds vaker gaan meisjes daarom in het geheim seksuele contacten aan. De eer van de familie is weliswaar gered, maar gevoelens van schaamte, schuld of depressie kunnen daarna de overhand krijgen.

Huwelijk

Al tijdens de opvoeding worden kinderen voorbereid op het huwelijk. Meisjes behoren meestal niet aan de eigen ouders toe, maar aan de (toekomstige) man en zijn familie (praya dhan). Hindoes beschouwen dit als rijkdom voor de vrouw. Een huwelijk dient monogaam te zijn. Het wordt beschouwd als een verbond tussen twee families en idealiter hebben de ouders dan ook inspraak bij de keuze van een partner, al is er

tegenwoordig meer keuzevrijheid voor de partners zelf. Een huwelijk wordt gezien als een verbintenis tussen twee families en moet voor beide partners leiden tot geestelijke groei. Het krijgen van kinderen is een huwelijkse plicht.

Scheiden wordt niet aangemoedigd. Als er echter sprake is van een huwelijks-crisis, huiselijk geweld of seksueel misbruik kan echtscheiding wel plaatsvinden. De familie, met name van de vrouw, leidt hierbij gezichtsverlies.

Seksualiteit

Hindoes beschouwen seksualiteit als een natuurlijk onderdeel van het leven, maar alleen mannen kunnen hun lichamelijke lusten via hun seksualiteit exploreren en ontwikkelen (*kama*). Seks vergroot de materiële welvaart en macht, vervult de (spirituele) verplichtingen ten opzichte van de familie en bevrijdt mannen van de wedergeboorte: *het bereiken van een permanente staat van 'zijn' en niet opnieuw geboren hoeven worden na het overlijden*. De verbinding tussen seksualiteit en spiritualiteit is erg belangrijk, seks wordt beschouwd als kunst (bijvoorbeeld in de Kama sutra), draagt bij aan het lichamelijk en geestelijk welzijn en vervolmaakt zo het leven. Vanuit de religie bestaat geen taboe op orale of anale seks. Er is veel aandacht voor intimiteit en affectie binnen de seksualiteit. In het boek Tantra wordt bijvoorbeeld verondersteld dat sommige orgasmen een mens in een belangrijke bewustzijnsstaat kunnen brengen. De Tantra beschrijft dan ook methoden om alle seksuele sensaties, zowel geestelijk als lichamelijk, te leren herkennen.

Homoseksualiteit

Vanuit de religie heerst er geen taboe op (het praten over) homoseksualiteit. Omdat hindoes seks voor en buiten het huwelijk onacceptabel vinden, lijkt het logisch dat zij ook homoseksualiteit veroordelen. Er is echter weinig bekend over de precieze opvattingen van hindoes als het gaat om homoseksualiteit. Bij hindoes in India vormen mannen met een voorkeur voor travestie of transseksualiteit een speciale kaste, deze mannen zouden niet 'aards' zijn en tussen de Goden en de mens in staan. 'Gewone' homoseksualiteit wordt vaak niet geaccepteerd, omdat gedacht wordt dat homo's zich enkel richten op hun seksuele lusten en geen seri-euze relaties aangaan.

Anticonceptie

Hindoes zijn tegen voorbehoedsmiddelen, omdat ze de kringloop van het leven in de weg staan. Toch worden door hindoes in Nederland wel voorbehoedsmiddelen gebruikt. Het condoom is wat minder geliefd dan de pil. Hindoes hebben van oudsher een sterke kinderwens met voorkeur voor een zoon, al wordt dit wel minder. Zoons worden geacht op latere leeftijd voor hun ouders en andere familieleden te zorgen en hebben een religieuze functie bij de crematie van hun vader.

Abortus

Omdat het leven een kringloop is, wordt abortus niet toegestaan. Het beëindigen van een zwangerschap betekent dat er geen leven kan reïncarneren. Het ongeboren leven is heilig en de hindoes leven graag geweldloos. Als het leven van de moeder gevaar loopt kan er vaak toch onderhandeld worden over abortus.

Besnijdenis

Hindoestaanse jongens en meisjes worden niet besneden.

Seksuele voorlichting

Hindoestaanse jongeren hebben vaak weinig kennis over seksualiteit en anticonceptiemiddelen. In het gezin is praten over seksualiteit of het lichaam taboe, al komt daar langzaam verandering in. Alleen familieleden mogen seksuele voorlichting geven, maar dan wel in bedekte termen. Vaders lichten hun zoons voor en moeders hun dochters, meestal pas vlak voor het trouwen. Veel ouders zijn bang met seksuele voorlichting hun kinderen aan te moedigen tot seksueel gedrag. Wel wordt soms aan de hand van de zestien Sanskara's uitgelegd wat er verwacht wordt op seksueel gebied, maar niet alle onderwerpen komen hierin aan bod. Praten over 'de conceptie' is bijvoorbeeld te intiem. Hindoestaanse jongeren zijn voor seksuele voorlichting aangewezen op het onderwijs. Zij kunnen de liberale opvattingen over seksualiteit in Nederland en de seksuele voorlichting op school als confronterend en verwarrend ervaren. Het is daarom wenselijk de ouders bij seksuele en relationele vorming in het onderwijs te betrekken. Zo kan de angst dat jongeren door voorlichting al voor het huwelijk gaan experimenteren met seksueel gedrag besproken worden en kunnen de ouders zelf ook een rol krijgen in de seksuele en relationele vorming. Verhalen over de eigen seksuele opvoeding binnen hun religieuze en culturele context en wat ze hierin eventueel hebben gemist, kan een waardevolle aanvulling zijn.

Leeswijzer Hindoeïsme

- Chan, E.S.Choenie, e.a. (2003). *Hindostanen. Van Brits-Indische emigranten via Suriname tot burgers van Nederland*, Sampreshan, Den Haag.
- Vries, S. de (1996). *Hindoeïsme voor beginners. Een heldere inleiding tot de oudste nog levende wereldgodsdienst. Derde druk. (2003)*. Forum, Amsterdam.

Websites

www.hindustani.nl

8

BOEDDHISME

Het boeddhisme heeft zich geleidelijk over Azië uitgespreid en speelde een centrale rol in de spirituele, culturele en sociale ontwikkeling van de oosterse wereld. “Boeddhisme” is in de loop der jaren een verzamelnaam geworden voor de vele tradities, die gebaseerd zijn op de oorspronkelijke leringen van de Boeddha, de dharma. Hierbij gaat het er om dat iemand via studie en beoefening tot zelfinzicht en waarheid komt, het zoeken van de waarheid in zichzelf.

Boeddhisten in Nederland

In Nederland leven naar schatting dertigduizend boeddhisten. Een derde van hen is autochtoon, twee derde is afkomstig uit Aziatische landen, met name uit China, Thailand en Vietnam. Het is een onopvallende groep gelovigen. Omdat hun geloof weinig expliciete regels voorschrijft omtrent seksualiteit, vinden zij redelijk makkelijk hun weg in de Nederlandse samenleving.

Maagdelijkheid

In de literatuur zijn geen boeddhistische opvattingen over maagdelijkheid gevonden. Als in een boeddhistische gemeenschap voorhuwelijks seks verboden wordt, gebeurt dit onder invloed van culturele factoren. Deze staan dan los van het boeddhisme.

Huwelijk

In de meeste boeddhistische landen wordt het onderhouden van goede langdurige relaties, die bij voorkeur monogaam zijn, benadrukt. Boeddhisten vinden dat mensen het huwelijk vorm mogen geven naar hun eigen wensen. Het huwelijk wordt beschouwd als een wereldlijk contract zonder religieuze bevestiging, maar het huwelijk wordt toch vaak gezegend door monniken. De huwelijks idealen zijn verschillend per regio en land.

Door seksuele gemeenschap nemen man en vrouw deel aan de kringloop van het leven met het verwekken van kinderen als onderdeel. Via seksualiteit kan iemand volgens de boeddhistische leer goed karma verzamelen, wat betekent dat alles wat iemand doet, denkt of zegt, vroeg of laat bij hem of haar terugkomt. Een gunstige handeling heeft positieve gevolgen voor de ontwikkeling en slechte acties hebben vervelende consequenties.

Het boeddhisme staat echtscheiding en hertrouwen toe, maar in de meeste boeddhistische landen leidt echtscheiding tot gezichtsverlies van de gehuwden. Dit kan alleen voorkomen worden als de man ervoor kiest alleen verder te leven in een klooster.

Homoseksualiteit

Homoseksualiteit is in het boeddhisme moreel geaccepteerd en wordt soms zelfs aangemoedigd, omdat genieten van seks bijdraagt aan goed karma. Zelfs het hebben

van homoseksuele relaties buiten of naast een huwelijk is in een aantal Aziatische landen geaccepteerd. In andere boeddhistische stromingen wordt homoseksualiteit wel afgewezen. Het zouden mensen zijn die geen weerstand kunnen bieden aan begeerte met lijden als onvermijdelijk gevolg.

Anticonceptie

Gebruik van anticonceptiemiddelen staat de kringloop van het leven in de weg, dus worden ze in principe afgekeurd. Toch wordt de noodzaak ervan stilzwijgend erkend, waarbij de “natuurlijke” methodes coïtus interruptus en periodieke onthouding de voorkeur genieten.

Abortus

Omdat boeddhisten in reïncarnatie geloven, zijn zij fel tegen abortus. In de meeste boeddhistische landen is abortus verboden, het verbreekt de kringloop van het leven en staat de wedergeboorte van de Boeddha in de weg. Toch heeft een overwegend boeddhistisch land als Japan één van de hoogste abortuscijfers in de wereld, waarschijnlijk door het verbod op pilgebruik.

Besnijdenis

Geen enkele boeddhistische stroming schrijft mannelijke of vrouwelijke besnijdenis voor. In een boeddhistische gemeenschap kan dit alleen voorkomen onder invloed van culturele factoren, die los staan van het geloof.

Seksuele voorlichting

Veel boeddhisten komen uit landen waar eer en schaamte een belangrijke rol spelen. Daarom praten zij niet gemakkelijk over intieme onderwerpen als seks. Veel boeddhistische jongeren weten zich dan ook niet goed raad met de seksuele voorlichting op Nederlandse scholen. Bij het geven van voorlichting aan deze jongeren is het belangrijk niet te expliciet te zijn en de informatie algemeen te houden. Het bespreken van persoonlijke onderwerpen in groepsverband zorgt er voor dat de jongeren zich terugtrekken en dat maakt de voorlichting minder effectief.

Leeswijzer Boeddhisme

- Vries, S. de. (2003) *Boeddhisme voor beginners. Een heldere inleiding tot de wereld van het Boeddhisme. Zevende druk.* Forum, Amsterdam.
- Eckel, M.D. (2003). *Boeddhisme. Oorsprong, geloof, gebruiken, heilige teksten, gewijde plaatsen. Nederlandse versie.* Librero, Kerkdriel.
- Boeddhistische Unie Nederland (2005) *Wegwijzer Boeddhisme, Amsterdam.*

Websites

www.boeddhisme.nl

9

JODENDOM

De naam van de joden is ontleend aan de stam en het gebied Juda. In heel de wereld wonen zo'n 15 miljoen joden, waarvan ongeveer een derde in Israël en een derde in de Verenigde Staten. Volgens de joodse wet (de halacha) geldt dat iemand joods is, als hij een joodse moeder heeft of tot het jodendom toetreden is.

Het jodendom wordt voor gelovige joden gekenmerkt door het geloof in één God, die de wereld heeft geschapen en wiens wetten in de Tenach (de Hebreeuwse Bijbel, door christenen ook wel het Oude Testament genoemd) verankerd zijn. De mate en wijze waarop religieuze joden geloven en hun religie praktiseren verschilt per stroming, zo ook de naleving van de religieuze ge- en verboden (mitsvot), die het dagelijks leven en gedrag reguleren. Het orthodoxe jodendom wordt doorgaans als de meest 'traditionele' stroming gezien met daarbinnen verschillende gradaties, strekkingen en geloofsgemeenschappen, zoals de 'modern orthodoxe' joden en de 'ultraorthodoxe' joden.

Joden in Nederland

Er wonen naar schatting 41.000 tot 45.000 joden in Nederland, uitgaande van het criterium dat iemand die één joodse ouder heeft joods genoemd kan worden. De seculiere en religieuze joden vallen in dit geval onder één noemer. De meeste Joden in Nederland wonen in de Randstad (45% in Amsterdam) en bijna de helft van de joden is aangesloten bij één van de vele joodse organisaties in Nederland. Ruim een derde heeft een tijd in het buitenland (vaak Israël) gewoond of is van buitenlandse afkomst en ongeveer 10.000 Nederlandse joden zijn in de afgelopen jaren naar Israël geëmigreerd.

Maagdelijkheid

Zowel mannen als vrouwen horen als maagd het huwelijk in te gaan. Buiten het huwelijk dienen gelovige joden 'ingetogen' te zijn en dus geen seks te hebben. Er wordt dan ook op jonge leeftijd getrouwd. Binnen de meer gematigde stromingen is maagd zijn niet strikt noodzakelijk.

Huwelijk

De Thora (de eerste vijf boeken van de Tenach) is de leidraad voor het dagelijks leven, ook waar het gaat om seksualiteit. De nadruk ligt op het huwelijk en de voortplanting. Traditionele joden geven vaker de voorkeur aan een gearrangeerd huwelijk, terwijl gematigde joden juist liefde en romantiek als basis prefereren. De grondslag in de huwelijksverhouding moet eensgezindheid zijn tussen mannen en vrouwen in daden en doelen. Seksualiteit wordt door joden beschouwd als bron van genot en geluk en een goed seksleven kan bijdragen aan een goede relatie. Binnen het huwelijk zijn alle vormen van seks dan ook toegestaan, mits de ejaculatie plaatsvindt in de vagina. Dat voortplanting wel belangrijk wordt gevonden, blijkt onder andere ook uit het

schoteltje met tarwezaad bij het huwelijk als teken van vruchtbaarheid. Joden houden zich daarnaast aan de wetten van *Niddah*, die voorschrijven dat echtparen tijdens en tot zeven dagen na de menstruatie van de vrouw geen gemeenschap mogen hebben. Zo wordt gewaarborgd dat man en vrouw alleen seks hebben in de periode dat de vrouw het meest vruchtbaar is: *taharat hamishpachah* (familie-eenheid).

Seks buiten het huwelijk is niet acceptabel. Overspel wordt afgekeurd, seks met de vrouw van een andere man wordt beschouwd als misbruik van zijn 'bezit'. Er bestaat ook een afwijzende houding ten opzichte van masturbatie.

In de *Thora* is scheiden toegestaan als er sprake is van zeer uiteenlopende karakteren of verschillen in temperament. Een celibataire levenswijze wordt afgeraden en weduwen en weduwnaars worden aangemoedigd om te hertrouwen.

Homoseksualiteit

Als een man seksuele relaties met een man onderhoudt, hebben zij beiden een gruwel begaan, zij zijn schuldig en zullen ter dood gebracht worden. (Torah Leviticus 20,13). Door verschillende gezaghebbende joodse commentatoren is deze tekst vooral op anale seks toegepast, alleen daar zou volgens hen de doodstraf op staan. Sommige joodse homo's en lesbiennes zien daarom af van bepaalde seksuele handelingen en doen daardoor niets tegen hun geloof in. In de *Thora* staat niet expliciet iets over seks tussen vrouwen. De *Talmoed* refereert wel specifiek aan vrouwen die met vrouwen vrijen (*mesolelot*): *Vrouwen die samen liggen op de manier van gemeenschap tussen man en vrouw en hun vrouwelijke delen tegen elkaar wrijven met de wens om gemeenschap te hebben.*

Er bestaan grote verschillen in houding tussen de joodse stromingen. Binnen de liberale bewegingen zijn joden meer tolerant over homoseksualiteit. Over het algemeen wordt een homoseksuele oriëntatie geaccepteerd, soms als beproeving van God.

Anticonceptie

Anticonceptie is toegestaan als de *mitzvah* (het krijgen van minimaal twee kinderen) niet belemmerd wordt en het de gezondheid van de vrouw ten goede komt. Anticonceptie, waarbij het zaad vernietigd of geblokkeerd wordt is niet toegestaan (bijvoorbeeld condoms en zaaddodende pasta's) Masturbatie door mannen wordt

ook gezien als verspilling van zaad en dus niet toegestaan. Dit komt voort uit het verhaal van Onan, die door God werd gedood, omdat hij masturbeerde en zijn zaad ‘verspilde’. Onder de joodse wet is de pil wel toegestaan en middelen, die de vruchtbaarheid bevorderen, zoals kunstmatige inseminatie (maar alleen met het sperma van de echtgenoot) worden vaak geaccepteerd, omdat ze leiden tot voortplanting. Tegenwoordig wordt over anticonceptie en masturbatie meer genuanceerd gedacht.

Abortus

Abortus wordt toegestaan in de eerste veertig dagen van een zwangerschap, omdat de foetus dan nog niet bezielde is. Volgens de Talmoud is abortus ook toegestaan wanneer het leven van een moeder in gevaar is of als er sprake is van psychische nood. Als gekozen moet worden tussen het leven van de moeder en het leven van het ongeboren kind prefereert de joodse wet het leven van de moeder. Een ongeboren kind heeft in het jodendom de status van ‘potentieel menselijk leven’. Dit is waardevol en mag in principe niet beëindigd worden, maar het ‘werkelijke bestaan’ is waardevoller.

Besnijdenis

Acht dagen na de geboorte worden joodse jongens besneden (*brith milah*). Via besnijdenis wordt het kind opgenomen in de joodse gemeenschap en verbonden met God en het volk van Israël. Tijdens de ceremonie wordt het kind door zijn peter voorgesteld aan de *mohel*, de religieuze specialist die de besnijdenis uitvoert. De vader zegt de zegening op en geeft het kind zijn naam.

Seksuele voorlichting

Joodse scholen zouden seksuele voorlichting moeten geven, maar in de praktijk hebben veel scholen hier moeite mee. In de joodse gemeenschap wordt vrij makkelijk over seksualiteit gesproken, maar in orthodoxe gemeenschappen rust op seksualiteit een taboe. Zij zijn bang dat seksuele voorlichting jongeren aanzet tot promiscuïteit. Sommige joden zijn van mening dat rabbijnen seksuele voorlichting moeten geven.

Leeswijzer Jodendom.

Heide, dr. A. van der (2006; 4^e druk). *Het Jodendom*. Uitgeverij Kok, Kampen.

Websites

www.cidi.nl

Slotwoord

Het geven van seksuele en relationele vorming in een multireligieuze of multiculturele groep jongeren is niet makkelijk. Veel jongeren zijn nauwelijks goed voorgelicht of hebben niet geleerd over seksualiteit te praten. Lang niet alle jongeren delen de Nederlandse waarden en normen of zijn op de hoogte van hun seksuele rechten. Er zijn inmiddels moedige en deskundige docenten en voorlichters, die het onderwerp seksualiteit aan de orde durven stellen in diverse multireligieuze groepen. Ze geven jongeren relevante informatie, nodigen ze uit met elkaar in gesprek te gaan, respect te hebben voor andere standpunten en stimuleren hen om eigen keuzes te maken. Voor andere docenten is dit nog een zoekproces.

Iedere jongere, ongeacht sekse, opleiding, religie en culturele achtergrond, heeft recht op seksuele voorlichting. We hopen dat dit boekje ook u een duwtje in de goede richting geeft en dat u bereid bent vanuit meerdere perspectieven het thema seksualiteit met jongeren bespreekbaar te maken.

In een multiculturele samenleving is het van belang jongeren tijdig gevoelig te maken voor verschillen en overeenkomsten in culturele en religieuze waarden en normen over seksualiteit. Goede informatie en een respectvolle dialoog draagt uiteindelijk bij aan veilige, prettige en gelijkwaardige seksuele relaties. Zwijgen is zonde!

Referentielijst

- Abdus Sattar, S. (2003). *Islam voor beginners*. Amsterdam: Forum.
- Azough, R., Poelman, J., & Meijer, S. (2007). *Jongeren, seks en islam: Een verkenning onder jongeren van Marokkaanse en Turkse afkomst*. Amsterdam: SoaAids Nederland.
- Baardse, R., Post, R. (1999). *Save sex! Hoe ver is te ver?* Dordrecht: Evangelische Omroep / Stichting Chris.
- Berg, E. van den, en J. de Hart (2008). *Maatschappelijke organisaties in beeld (Grote leden-organisaties over actuele ontwikkelingen op het maatschappelijk middenveld)*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bernts, T., G. de Jong en H. Yar (2006). *Een religieuze atlas van Nederland*. Uit: W.B.H.J. van de Donk, A.P. Jonkers, G.J. Kronjee en R.J.J.M. Plum (red.), *Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie (p. 89-138)*. Den Haag / Amsterdam: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid / Amsterdam University Press Bijbel (Willibrord vertaling 2000). 's-Hertogenbosch: Katholieke Bijbel Stichting.
- Bommel, A. van. (2002). *Islam en seksualiteit*. Uit: Culturen binnen psychiatriemuren. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Bommel, A. van, (2003). *Islam, liefde en seksualiteit*. Amsterdam: Uitgeverij Bulaag.
- Borg, M. ter , Borgman, E., Buitelaar, M. , Kuiper, Y., Plum, R. (red.) (2008), *Handboek Religie in Nederland*. Utrecht: FORUM en Zoetermeer: Uitgeverij Meinema.
- Borger-Korf, A. (2013). *In Gesprek Over Seks. Voor een nieuwe kijk op gezonde seksualiteit*. Amsterdam: Ark Media.
- Douwes, D. (2003). *De Islam in een notendop*. Amsterdam: Prometheus.
- Dresen, G. (2001). *Liefde als Gebod*. Pagina 57-78 uit: E. Keulemans (red.), *Oud en Nieuw, katholieke theologie in twee generaties Kampen: Gooi & Sticht.*
- Eckel, M.D. (2003). *Boeddhisme: Oorsprong, geloof, gebruiken, heilige teksten, gewijde plaatsen*. Nederlandse versie. Kerkdriel: Librero.
- Evers, L. (1999). *Jodendom voor beginners: Een heldere inleiding*. Amsterdam: Forum.
- FORUM Instituut voor Multiculturele Vraagstukken (2012). *Verkenning Moslims in Nederland 2012*.
- Gestel, J. van (red.) et al., 1997. *Godsdiensten in de Wereld*. Amsterdam: De Lantaarn.
- Graaf, H. de, e.a. (2012). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: Eburon.
- Hazrat Mirza Bashir-Ud-Din en Mahmud Ahmad. *De Koran Arabisch - Nederlands (1994)*. Rabwah: The Oriental & Religious Publishing Corporation.
- Heide, dr. A. van der (2003). *Het Jodendom. 'Wegwijs wereldreligies'*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Hood, R.W.Jr., Spilka, B., Hunsberger, B. & Gorsuch, R. (1996). *The Psychology of Religion. An Empirical Approach*. Second edition. New York/London: The Guilford Press.
- Hooghienstra, B.T.J. en Niphuis-Nell, M. (2003). *Trouwen over de grens; achtergronden van partnerkeuze van Marokkanen en Turken in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lemmens, D., De Vriese, J. (2003). *Meer dan liefde, Gods plan voor je huwelijk*. Dordrecht: Centrum voor Pastorale Counseling.
- Masters, W.H., Johnson, V.E., Kolodney, R.C. (1995). *Human Sexuality*. Fifth edition. New York: HarperCollins College Publishers.

- Matsumoto, D. (2000). *Culture and Psychology: People around the world. 2nd ed.* Belmont, CA (etc.): Wadsworth/Thomson Learning.
- Miracle, Miracle & Baumeister. (2003). *Human Sexuality: Meeting your basic Needs.* New Jersey: Pearson Educative, Inc.
- Neef, J.E. de, Tenwolde, J., & Mouthaan, K.A.A. (Eds.). (1996). *Handboek interculturele zorg.* Utrecht: De Tijdstroom.
- Roberts, K.A. (1984). *Religion in Sociological Perspective.* Chicago: The Dorsey Press.
- Schipper, E. (2006 november). *Maak praten over seksualiteit normaal.* Pagina 13, 28-30 uit Contrast.
- SCP. (2009). *Religie aan het begin van de 21e eeuw.*
- Slob, A.K., Vink, C.V., & Moors, J.P.C. (1998). *Leerboek seksuologie.* Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Slob, A.K., Vink, C.W., Moors, J.P.C., & Everaerd, W. (1987). *Seksuologie voor de arts.* Alphen aan de Rijn/Brussel: Samson Stafleu.
- Solinge, H. van, en C. van Praag (2010), *Nieuw onderzoek onder Joden in Nederland. Continuïteit en verandering.* Demos september 2010, NIDI.
- Stevens, J. (1990). *Lust for Enlightenment. Buddhism and sex.* Boston and London: Shambhala Publications, Inc.
- Stichting Islam en burgerschap (2003). *Wie is wie in Islamitisch Nederland? Profielen, namen en adressen.* Amsterdam: Van Genneep.
- Thomson, R. e.a. (1990). *Religion, Ethnicity & Sex Education: Exploring the Issues.* Sex Education forum, National Children's Bureau.
- Velema-Drent, G. (1998). *Save Seks. Een boekje open over seks.* Tweede druk. Kampen: Uitgeverij Voorhoeve.
- Vennix, P., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seksualiteit en relaties van Turkse en Marokkaanse Nederlanders: Een literatuurstudie naar culturele, religieuze en maatschappelijke invloeden.* Delft: Eburon.
- Vries, S. de. (2003). *Boeddhisme voor beginners: Een heldere inleiding tot de wereld van het Boeddhisme, zevende druk.* Amsterdam: Forum.

© Rutgers WPF, november 2013

Samenstelling en redactie:

Yuri Ohlrichs, Ineke van der Vlugt

Eindredactie: Colette van den Adel, Lotte Zwaga

Vormgeving: Niels Luigjes

Fotografie: Holland in Beeld, iStock

Drukwerk: GTV Drukwerk

